

Regeringens proposition

1991/92: 157

om vissa gymnasie- och vuxenutbildningsfrågor m.m.

Prop.
1991/92: 157

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 26 mars 1992 för de åtgärder och de ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Beatrice Ask

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen konstateras inledningsvis att riksdagens beslut om gymnasieskolans och vuxenutbildningens reformering ligger fast, men att ytterligare några frågor behöver underställas riksdagen.

Kommuner och landsting föreslås få möjlighet att redan vid intagningen av elever till gymnasieskolan ge en garanti till dem som söker till ett program, som är grendelat, att de kommer in på önskad gren efter det första året.

Utbildningar, som är likvärdiga med ett nationellt program men som är speciellt utformade efter individuella önskemål benämns specialutformade program. Övriga individuella utformningar av utbildning i gymnasieskolan benämns individuella program.

Inom ramen för individuella program skall skolan anordna utbildning i kärnämnen svenska, engelska, samhällskunskap och matematik för dem som är lärlingar i ett företag. Utbildningen skall anpassas så att

den kan kombineras med lärlingsskapet. Skolan skall även tillhandahålla utbildning i övriga kärnämnen för de lärlingar som så önskar. I propositionen nämns att dessa förslag inte tillgodoser alla ambitioner att finna vägar för en attraktiv utbildning med stark anknytning till näringslivet. Denna fråga kommer därför att heredas vidare.

I propositionen Växa med kunskaper (prop. 1990/91:85) beskrevs några teoretiska kompletteringskurser, som skulle kunna ersätta tredje året på ett nationellt program för elever som önskar byta inriktning. Det finns ingen anledning att konstruera sådana fasta kurser, eftersom dessa elever i stället kan gå på ett specialutformat program.

Det är viktigt att de som kan läsa in ett ämne på egen hand också kan få ett betyg. Kommunerna kommer därför att få skyldighet att anordna särskilda prövningar och fyllnadsprövningar i ämnen som förekommer i kommunens gymnasieskola eller komvux. För att inte ekonomiska överväganden skall försvåra för kommunerna att genomföra prövningar, kommer kommunerna och landstingen att själva få avgöra vilken avgift som skall tas ut.

Kommuner och landsting föreslås också få möjlighet att ta ut ansökningsavgift till kurser inom gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Dessa avgifter skall återbetalas till sökande som inte tas in på kursen och till dem som fullföljer kursen och får ett betyg.

I propositionen förslås också att benämningen på några grenar i gymnasieskolan ändras, att det för elever med påtagliga studiesvårigheter finns möjlighet till s.k. mindre studiekurs och att bestämmelserna om minsta garanterad undervisningstid förenklas. Vidare tas frågan om särskilda förkunskapskrav till vissa utbildningar upp. Skyldigheten att betala interkommunal ersättning förtydligas beträffande rätt till s.k. Rh-anpassad utbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. Även vissa problem som rör lantushållsskolorna tas upp.

Studieförbunden föreslås få möjlighet att anordna kompetensinriktad undervisning.

Universitets- och högskoleämbetet (UIHÄ) har uppgiften att bedöma om annan högskoleutbildning är likvärdig med svensk lärarutbildning. Regeringen har i prop. 1991/92:76 föreslagit att UIHÄ läggs ner den 1 juli 1992. Mot den bakgrunden föreslås att denna uppgift överförs från UIHÄ till statens skolverk.

1 Förslag till

Lag om ändring i skollagen (1985:1100)

Härigenom föreskrivs i fråga om skollagen (1985:1100)¹ dels att 2 kap. 4 §, 5 kap. 3-5, 13, 14, 16, 20, 24 och 26 §§, 11 kap. 5 § samt rubriken närmast före 5 kap. 13 § skall ha följande lydelse, dels att det i lagen skall införas två nya paragrafer, 5 kap. 6 a § och 11 kap. 21 a §, samt närmast före 11 kap. 21 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap. Den kommunala organisationen för skolan

4 §

För att få anställas som lärare i det offentliga skolväsendet utan tidsbegränsning skall den sökande uppfylla ett av följande krav:

1. Sökanden har genomgått svensk eller därmed jämställd nordisk lärarutbildning med huvudsaklig inriktning mot den undervisning anställningen avser.

2. Sökanden har genomgått annan högskoleutbildning som av universitets- och högskoleämberet förklarats i huvudsak motsvara sådan lärarutbildning som avses under 1.

2. Sökanden har genomgått annan högskoleutbildning som av statens skolverk förklarats i huvudsak motsvara sådan lärarutbildning som avses under 1.

Om det saknas sökande som uppfyller kraven enligt 1 eller 2, men det finns särskilda skäl att anställa någon av de sökande utan tidsbegränsning, får sådan anställning ändå komma till stånd, i fall den sökande har motsvarande kompetens för den undervisning som anställningen avser och det dessutom finns skäl att anta att sökanden är lämpad att sköta undervisningen.

¹ Lagen omtryckt 1991:1111.

5 kap. Gymnasieskolan**3 §**

Utbildningen i gymnasieskolan skall utgöras dels av utbildning på nationella program, som omfattar tre årskurser, dels av utbildning på individuella program.

Utbildningen i gymnasieskolan skall utgöras dels av utbildning på nationella program, som omfattar tre årskurser, dels av utbildning på *specialutformade program, som också omfattar tre årskurser, dels av individuella program.*

Inom de nationella programmen kan finnas olika grenar. Grenarna kan vara nationellt eller lokalt fastställda. Regeringen får meddela närmare föreskrifter om grenarna.

4 §

De nationella programmen skall vara grund för fortsatt utbildning på högskolenivå och för yrkesverksamhet.

Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på de nationella programmen (timplaner) framgår av bilaga 2. Ytterligare föreskrifter om timplaner får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på de nationella programmen (timplaner) framgår av bilaga 2. Ytterligare föreskrifter om timplaner får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. *Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får vidare meddela föreskrifter om avvikelser från timplanerna när det gäller elever med handikapp och elever med behov av mindre studiekurs.*

Varje kommun skall informera om de nationella programmen och om möjligheterna att få utbildning på individuella program.

Varje kommun skall informera om de nationella programmen och om möjligheterna att få utbildning på *specialutformade eller individuella program.*

5 §²

Varje kommun är skyldig att erbjuda utbildning på nationella program för samtliga de ungdomar i kommunen som avses i 1 § första stycket förutsatt att de

1. har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och
2. inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning.

Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval av nationella program. Antalet platser på de olika programmen och deras grenar skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.

Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun eller ett annat landsting i enlighet med samverkansavtal. Två eller flera kommuner som gemensamt erbjuder en utbildning på ett nationellt program bildar ett samverkansområde för den utbildningen. Kommuner som har slutit samverkansavtal med ett landsting om en viss utbildning bildar ett samverkansområde för den utbildningen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får bestämma att särskilda krav på färdigheter skall gälla för lokala grenar eller utbildningar på främmande språk.

6 a §

När en kommun erbjuder utbildning på ett nationellt program får kommunen också erbjuda garanti för att eleven vid senare gendelning tas in på en viss gren inom programmet. Detsamma gäller om ett landsting erbjuder utbildning på ett nationellt program.

Regeringen får föreskriva att en sådan garanti skall ges inom vissa program.

²1. lydelse enligt prop. 1991/92:94.

Nuvarande lydelse

Erbjudande om utbildning på individuella program

Föreslagen lydelse

Erbjudande om utbildning på specialutformade eller individuella program

13 §³

Varje kommun är skyldig att erbjuda gymnasieutbildning i form av individuella program för de ungdomar i kommunen som avses i 1 § och som inte har tagits in på något nationellt program. I fråga om elever från särskolan gäller också sådan skyldighet, dock endast om eleven vid prövning enligt 6 kap. 7 § inte tas emot i särskolan, därför att eleven bedöms kunna gå i gymnasieskolan.

Ett individuellt program bör motsvara ett nationellt program eller syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett sådant program.

Varje kommun är skyldig att erbjuda gymnasieutbildning i form av specialutformade program eller individuella program för de ungdomar i kommunen som avses i 1 § och som inte har tagits in på något nationellt program. I fråga om elever från särskolan gäller skyldigheten dock endast individuella program och endast om eleven vid prövning enligt 6 kap. 7 § inte tas emot i särskolan, därför att eleven bedöms kunna gå i gymnasieskolan.

Ett specialutformat program bör i fråga om utbildningens nivå motsvara ett nationellt program och därmed kunna ligga till grund för fortsatt utbildning på högskolenivå eller för yrkesverksamhet.

Ett individuellt program kan

1. syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett nationellt program eller ett specialutformat program,

2. göra det möjligt för ungdomar att förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan,

3. avse utbildning för udda yrken och

4. möta speciella behov hos eleven.

³ Lydelse enligt prop. 1991/92:94.

Utbildningen på ett individuellt program skall följa en plan, som skall fastställas av styrelsen för utbildningen.

Utbildningen på *ett specialutformat eller* ett individuellt program skall följa en plan, som skall fastställas av styrelsen för utbildningen. *I fråga om sådana individuella program som avses i tredje stycket 2 får regeringen föreskriva att utbildningen i skolan skall omfatta minst vissa av de ämnen som anges i timplanerna i bilaga 2.*

14 §

Regeringen får föreskriva att vissa utbildningar skall utgöra individuella program som står öppna för sökande från hela landet.

Regeringen får föreskriva att vissa utbildningar skall utgöra *specialutformade eller* individuella program som står öppna för sökande från hela landet.

16 §⁴

Den som har tagits in på ett nationellt program i gymnasieskolan och påbörjat det, har rätt att fullfölja sin utbildning på det programmet i kommunen eller inom samverkansområdet eller, om utbildningen har ett landsting som huvudman, inom det landstingsområdet. Detta gäller även om de förhållanden som låg till grund för mottagandet ändras under studietiden.

Dessa bestämmelser gäller också i fråga om utbildning på en viss gren, om eleven har tagits in på ett program och därvid gets garanti för att senare bli intagen på den grenen.

20 §

Den som har påbörjat en utbildning på ett individuellt program i en kommun har rätt att fullfölja programmet enligt den plan som fanns när utbildningen inleddes.

Den som har påbörjat en utbildning på *ett specialutformat eller* ett individuellt program i en kommun har rätt att fullfölja programmet enligt den plan som fanns när utbildningen inleddes.

⁴ Senaste lydelse 1991:1684.

Om eleven har medgivit att programmet ändras, har han rätt att fullfölja utbildningen på det ändrade programmet.

24 §

I fall som avses i 22 och 23 §§ är dock hemkommunen inte skyldig att betala ersättning, om det är fråga om ett nationellt program eller gren av sådant program som kommunen själv erbjuder, utom då eleven har tagits emot med stöd av 8 § tredje stycket 1 och 3.

I fall som avses i 22 och 23 §§ är dock hemkommunen inte skyldig att betala ersättning, om det är fråga om ett nationellt program eller gren av sådant program som kommunen själv erbjuder, utom då eleven har tagits emot med stöd av 8 § tredje stycket 1 och 3 *eller* 29 §.

26 §

Regeringen får föreskriva om skyldighet för hemkommunerna att betala ersättning till den anordnande kommunen för sådan utbildning som avses i 9 och 14 §§.

Regeringen får föreskriva om skyldighet för hemkommunerna att betala ersättning till den anordnande kommunen för sådan utbildning som avses i 9 och 14 §§. *Regeringen får vidare föreskriva om sådan skyldighet för hemkommunerna när det gäller sådana individuella program som avses i 13 § tredje stycket 2.*

11 kap. Kommunal vuxenutbildning (komvux)

5 §

Utbildningen i komvux skall vara avgiftsfri för eleverna.

Utbildningen i komvux skall vara avgiftsfri för eleverna, *om inte annat följer av 21 a § eller 15 kap. 6 §.*

Såvitt gäller läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförliga hjälpmedel som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får huvudmannen bestämma att hjälpmedlen skall anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar huvudmannens anskaffningskostnader.

I övrigt skall hjälpmedel som används i komvux tillhandahållas utan kostnad för eleverna, om inte något annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen.

Kostnader

21 a §

Huvudmannen får, när det gäller gymnasial vuxenutbildning, ta ut ansökningsavgift av den som ansöker om att få delta i utbildningen.

Avgiften skall vara skälig.

Ansökningsavgift, som har tagits ut enligt första stycket, skall betalas tillbaka

1. om den sökande inte kommer in på den kurs som avgiften avser, eller

2. om den sökande slutför och får betyg från den kurs som avgiften avser.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

2. En sådan förklaring som universitets- och högskoleämbetet lämnat enligt 2 kap. 4 § första stycket 2 i dess äldre lydelse skall gälla också efter ikraftträdandet.

Lag om ändring i lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna

dels att nuvarande 7 § skall betecknas 8 §,

dels att 6 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny bestämmelse, 7 §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 §

Utbildningen i statens skolor för vuxna skall vara avgiftsfri för eleverna.

Utbildningen i statens skolor för vuxna skall vara avgiftsfri för eleverna, *om inte annat följer av 7 och 8 §§.*

Såvitt gäller läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförliga hjälpmedel, som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får styrelsen bestämma att hjälpmedlen skall anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar statens anskaffningskostnader. Styrelsens beslut enligt första meningen får inte överklagas.

I övrigt skall hjälpmedel som används i statens skolor för vuxna tillhandahållas utan kostnad för eleverna, om inte något annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen.

7 §

Styrelsen får, när det gäller utbildning, som motsvarar gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning inom komvux, ta ut ansökningsavgift av den som ansöker om att få delta i utbildningen.

Avgiften skall vara skäligh.

Ansökningsavgift, som har tagits ut enligt första stycket, skall betalas tillbaka

1. om den sökande inte kommer in på den kurs som avgiften avser, eller

2. om den sökande slutför och får betyg från den kurs som avgiften avser.

Styrelsens beslut i fråga om ansökningsavgifter får inte överklagas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 26 mars 1992

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Johansson, Laurén, Hörnlund, af Ugglas, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibbe, Björek, Davidsson, Könberg, Odell, Lundgren, Unckel, P. Westerberg och Ask.

Föredragande: statsrådet Ask

Proposition om vissa gymnasie- och vuxenutbildningsfrågor m.m.

1 Inledning

Våren 1991 har riksdagen på grundval av propositionen Växa med kunskaper - om gymnasieskolan och vuxenutbildningen (prop. 1990/91:85, UbU16, rskr. 356) beslutat om reformering av gymnasieskolan och vuxenutbildningen med början läsåret 1992/93. I det följande kallar jag denna proposition Växa med kunskaper.

Utbildningsministern har i budgetpropositionen 1992 (prop. 1991/92:100 bil. 9) föreslagit att de höjningar av sektorsanslaget som riksdagen beslutat om på grund av gymnasieskolans reformering inte skall genomföras under budgetåret 1992/93. Riksdagens beslut om gymnasieskolans och vuxenutbildningens reformering i övrigt ligger fast.

Under arbetet med att genomföra de beslutade förändringarna har det visat sig att ytterligare några frågor bör underställas riksdagen.

2 Några utgångspunkter för den fortsatta utvecklingen av gymnasial utbildning

Regeringen redovisade i inledningen till bilaga 9 till budgetpropositionen 1992 (prop. 1991/92:100) vissa principer och utgångspunkter för förändringsarbetet inom det svenska utbildningsväsendet. Regeringen slog där fast att mångfald och decentralisering är det bästa sättet att hantera den växande och snabbt föränderliga kunskapsmassan. Det är också det bästa sättet, i en föränderlig värld, att minimera risken för att misstag får alltför omfattande konsekvenser. Detta ställer nya krav på

kvalitet, flexibilitet och lyhördhet för förändringar inom utbildningsområdet.

Det finns några klara tendenser inom utvecklingen av framtidens teknologi, arbetsmarknad och samhällsliv i vid mening som också berör utbildningen.

Kraven på kompetens och utbildning växer inom snart sagt alla områden. Antalet tjänster med små krav på utbildning eller utan krav på teoretiska kunskaper blir allt mindre. Gamla gränser mellan exempelvis arbetare och tjänstemän samt mellan olika yrken är på väg att suddas ut. Inom såväl företag som offentlig sektor blir det allt vanligare att i stället tala om kvalificerade medarbetare, som alla måste ha en grund av goda kunskaper i kärnämnen, en kvalificerad utbildning och som har ett kontinuerligt behov av fortbildning på och utanför arbetsplatsen.

Det blir också allt vanligare att människor byter arbetsplats, yrke eller yrkesinnehåll flera gånger under sin yrkesaktiva tid. Likaså kommer behovet av unika kombinationer av kompetens och utbildning att växa på morgondagens arbetsmarknad.

Dessa tendenser måste också sätta sin prägel på utvecklingen av gymnasieskolan. Utformningen av den treåriga gymnasieskola som nu är på väg att införas har sin grund i dessa iakttagelser. Den skapar utrymme för den allmänna kompetens- och kunskaphöjning som blir en nödvändighet. Den syftar också till att få bort vattentäta skott mellan teoretiska, studieförberedande utbildningsvägar och yrkesutbildningar samt att skapa utrymme för fler övergångar och kombinationer mellan teoretisk och yrkesinriktad utbildning. Förslagen i denna proposition innebär ytterligare steg i denna riktning.

Jag har tidigare framhållit nödvändigheten av ett utbildningsväsende som präglas av kvalitet, flexibilitet och variationsrikedom. Det innebär att arbetet för en avreglering av utbildningsväsendet måste fortsätta. Den treåriga gymnasieskolan och de nationella programmen är den ram inom vilken skolan skall ges ett stort utrymme för att komponera kombinationer och utbildningsvägar. Avregleringen syftar också till att olika utbildningsformer - exempelvis gymnasieskola, vuxenutbildning och studieförbund - skall kunna verka på lika villkor, där de utifrån sina respektive inriktningar möts. Jag ser det också som angeläget att skapa större möjligheter till en ökad samverkan mellan skolan och företagen, för att skapa verklighetsnära och kvalitativt högstående utbildningsvägar. Dessa konstateranden ligger till grund för förslagen i denna proposition.

Den gymnasiala utbildningen är nu inne i en period av omfattande förändring. Våren 1991 fattade riksdagen beslut om reformering av både gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen (prop. 1990/91:85, UbU16, rskr. 356). Det är ingen tvekan om att denna reform kommer att höja utbildningens kvalitet. Människors kunnande och kompetens är allt viktigare faktorer för företagets, och därmed Sveriges, förmåga att konkurrera och utvecklas. Enligt en rapport från statens industriverk (1991:2) är utbildningsnivån inom industrin för när-

varande lägre i Sverige än i våra viktigaste konkurrentländer. Förstärkningen av den gymnasiala utbildningen för både ungdomar och vuxna kan därmed bli av avgörande betydelse för utvecklingen av svenskt samhälls- och näringsliv.

Enligt vad jag erfarit kommer ett 70-tal kommuner och ett flertal landsting att anordna utbildning i gymnasieskolan inom något eller några av de nya programmen läsåret 1992/93. De allra flesta av dessa kommuner kommer således att införa den nya gymnasieskolan successivt. Endast tre kommuner planerar att införa den nya gymnasieskolan fullt ut redan det första året. Många av dem som startar 1992 har deltagit i försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan.

Utredningen angående utvärderingen av försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan, UGU, har nyligen presenterat sitt sluthetänkande. Genom bl.a. tidigare delhetänkanden från UGU har vissa erfarenheter från försöksverksamheten kunnat beaktas redan vid riksdagsbeslutet våren 1991. Sluthetänkandet ger nu ytterligare bevis för att den beslutade ordningen för arbetsplatsförläggning av undervisning, nämligen minst 15 % av den totala undervisningstiden som fördelas på de tre årskurserna efter lokala beslut, innebär en avsevärd förbättring i förhållande till försöksverksamhetens 10, 10 och 60 %. Den nu beslutade ordningen ger en flexibilitet och större möjligheter att anpassa arbetsplatsförläggningen i förhållande till lämpliga arbetsplatser. Av UGU:s utvärdering framgår också att det bör finnas möjligheter för skolan att komplettera sådana delar av utbildningen som en elev inte kunnat eller haft möjlighet att tillgodogöra sig på arbetsplatsen.

Enligt UGU hör breddningen av de informella kontakterna mellan skola och arbetsliv till de positiva effekterna av försöksverksamheten. Skolan har fått en direkt återkoppling i frågor om vad respektive bransch kräver av nyutbildad personal. Skolan har fått ta del av den tekniska utvecklingen och fått inblick i frågor om arbetsorganisation och personalutveckling. Branschföreträdarna har å sin sida fått de övergripande målen för gymnasieutbildningen klara för sig, mål som innebär mer än bara yrkesförberedelse. Många branschorganisationer har, bl.a. genom de centrala yrkesnämnderna, lagt ned ett omfattande arbete på att utbilda representanter i yrkesråd och andra skolkontaktorgan, vilket skapat förståelse för hur skolan arbetar.

På många håll vittnar både skol- och arbetslivsrepresentanter om att försöksverksamheten inneburit en vitalisering och förbättring av yrkesrådets funktion. Genom att yrkesråden endast är rådgivande har, framhåller UGU, frågan ständigt uppkommit om hur yrkesrådets status skall kunna höjas.

Riksdagen har behandlat frågan om yrkesråden (1990/91:UtbU16 s. 45, rskr. 356) och anförde då att de centrala yrkesnämnderna och de lokala yrkesråden har en viktig funktion. Riksdagen fann det dock inte motiverat att i lag reglera deras ställning.

Jag vill för min del kraftigt understryka betydelsen av goda kontakter mellan skolan och arbetslivet. Ett nära samarbete gagnar båda parter. Genom att arbetslivet har möjlighet att påverka och delta i delar av ungdomarnas utbildning kan arbetslivet ta sin del av ansvaret för att det får väl utbildad arbetskraft. Eftersom skolans personal får samarbeta med personer, som har direkta erfarenheter av utvecklingen i arbetslivet, kan skolan fortlöpande modernisera sin utbildning. Samtidigt bidrar de nära kontakterna till att båda parter får realistiska förväntningar på varandra. I likhet med riksdagen finner jag att såväl de centrala yrkesnämnderna som de lokala yrkesråden spelar en stor roll för utbildningens kvalitet. Jag förutsätter att denna min syn delas både av dem som arbetar i skolan och av branscherna själva. Även om det numera inte finns någon föreskrift som gör samarbetsorganen obligatoriska, torde det ligga i alla parter intresse att ha sådana. Den tyngd dessa samarbetsorgan har ligger i deras kompetens och anpassning efter lokala förhållanden. Ingendera faktorn skulle i sig höjas genom en statlig reglering av sammansättning och arbetsformer. Jag anser det därför inte påkallat att nu reglera dessa organs ställning och uppgifter.

En annan slutsats av UGU:s utvärdering av försöket med treårig yrkesinriktad utbildning är att goda resultat är beroende av om det finns kunniga och entusiastiska personer som verkligen vill arbeta för en god utbildning. Då går det att få fram arbetsplatser för arbetsplatsförläggningen, då blir handledningen på arbetsplatsen bra, då fungerar samarbetet mellan lärarna i yrkesämnena och lärarna i teoretiska ämnen. En annan slutsats är att samarbete och arbetsplatsförläggning fungerar allt bättre ju mer erfarenhet de ansvariga skolledarna, lärarna och handledarna har. Jag finner att dessa - i och för sig föga förvånande - slutsatser av försöksverksamheten ger anledning till goda förhoppningar om att den beslutade gymnasireformen på sikt skall leda till en mycket god utbildning för våra ungdomar.

Jag har nyss redovisat de krav på bredd i kunskaper som arbetslivet ställer. Detta är ett av skälen till att alla nationella program innehåller en kärna av allmänna ämnen. Jag vill särskilt framhålla att den nya gymnasieskolan därigenom ställer ännu högre krav på samarbete mellan lärare i teoretiska ämnen och yrkeslärare än vad den nuvarande gymnasieskolan redan gör. I den proposition (prop. 1991/92:75) om lärarutbildning m.m. som nyligen presenterats för riksdagen har utbildningsministern berört detta. Han framhåller också värdet av att skolan har lärare med olika bakgrund. I stället för en reglering av *hur* man skall inhämta sina kunskaper för att få fast anställning som lärare, går utvecklingen snarare mot en reglering av *vilka* kunskaper som skall krävas av dem som skall utöva läraryrket.

Den nya gymnasiala utbildningen - och i särskilt hög grad de 14 yrkesförberedande programmen i gymnasieskolan - kommer att innehålla en mängd kurser som fordrar olika lärarkompetenser. I betydligt större utsträckning än i dag blir det omöjligt för *en* lärare att besitta alla skilda yrkeskompetenser inom ett program.

Jag vill påstå att dagens yrkeslärare ofta fungerar som klasslärare i den meningen att han eller hon har praktiskt taget hela undervisningen i yrkesämnena. Även i den nya gymnasieskolan är det självfallet naturligt att *en* lärare har merparten av undervisningen i yrkesämnena. Jag räknar med att det kommer att krävas fortbildning för att vidga många lärares kompetens. Därutöver kommer det emellertid att krävas undervisning inom så vitt skilda områden att skolan måste anlita yrkesutövare inom olika områden för vissa utbildningsinslag. En del av dessa utbildningsinslag kommer eleverna att kunna få under den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Jag räknar dock med att det ändå kommer att finnas behov av att anlita "experter" för undervisning i skolan inom vissa kurser, dvs. för kortare tid. Dessa "experter" kommer förmodligen fortfarande att ha sin huvudsakliga anställning inom yrket och tjänstgöra i skolan på timbasis. Den lärare som har merparten av undervisningen inom programmet bör därvid ansvara för att hålla samman programmet.

Jag har inledningsvis angett att mångfald och flexibilitet är några av utgångspunkterna för förändringarna av det svenska utbildningsväsendet. Den struktur som den reformerade gymnasieskolan har med 16 nationella program kan ge intryck av en relativt låst form som knappast uppfyller kravet på flexibilitet. Jag ser emellertid de fasta programmen som en tillgång under inledningen av reformeringen av den gymnasiala utbildningen.

En fast struktur på gymnasieskolan kan knappast ens vid en given tidpunkt och långt mindre i ett längre perspektiv svara mot utbildningsbehovet inom alla yrkesområden. I ett föränderligt samhälls- och arbetsliv är det än mer naturligt att skolan genom att erbjuda nya valbara kurser ger eleverna möjlighet att successivt anpassa sin utbildning till önskat yrkesområde. Jag vill här också hänvisa till vad jag i det följande kommer att anföra om individuella program, specialutformade program, utbildning för lärlingar och kompetensinriktad utbildning inom studieförbunden.

De nuvarande linjerna och specialkurserna kan också ge intrycket av en mångfald, som de fasta programmen ytligt sett saknar. Dagens ca 500 studievägar är visserligen många men när den enskilde eleven väl valt studieväg är studiegången betydligt fastare än vad de nya programmen kommer att vara. Att programmen ger eleverna en större bredd i kunskaper än vad dagens linjer och specialkurser ger, har jag redan berört. Jag vill nu redovisa vilken flexibilitet och därmed mångfald av valmöjligheter som programmen erbjuder eleverna samt den utveckling av den gymnasiala utbildningen som jag förutser.

Många av programmen har grenar, nationella eller lokala, som eleverna kan välja inför det andra årets studier. Vissa elevers val av program är beroende av om de också kommer in på den önskade grenen. I annat fall skulle de ha valt ett annat program. Regeringen har därför i sitt beslut om programmål för de gymnasiala utbildningarna markerat betydelsen av att eleverna så tidigt som möjligt kan identifiera sig med den

verksamhetsinriktning de väljer. På samma sätt markerade riksdagen i beslutet om gymnasieskolan att inget borde hindra den skola som så vill att redan det första året göra klassindelningen på ett sådant sätt att den speglar elevernas val av gren i årskurs 2. Jag föreslår i det följande en lösning på problem som trots detta kvarstår. Specialisering mot ett yrkesområde kan också ske genom att eleverna får välja mellan kurser, vilket torde komma att bli vanligt särskilt inom de program som saknar grenar men även förekomma inom andra program. Eleverna kan även bredda eller fördjupa sin utbildning genom utbyte eller tillval av ämnen från annan gren eller annat program.

Diskussionerna om en övergång från många smala utbildningar till färre och bredare utbildningar med möjlighet till specialisering genom grenval eller valbara kurser har pågått sedan mitten av 1970-talet. Under senare delen av denna tid har försök med treåriga yrkesinriktade utbildningar och förberedelserna för gymnasiereformen pågått. Det är knappast förvånande att dessa diskussioner i vissa fall fortsätter även efter riksdagens beslut om de 16 nationella programmen och de nationella grenarna. Jag har erfarit att det nu i vissa fall finns allt större förståelse för att en ordning med specialisering mot yrkesområden i form av valbara kurser ger en större flexibilitet än vad grenindelningarna gör. Jag ser det som naturligt att dessa diskussioner fortsätter och att vi får en utveckling av gymnasieskolans program till att bli mer uppbyggda på kurser än på fasta grenar.

Jag vill dock framhålla att jag ser kärnan av allmänna ämnen som omistlig och att den breddning av utbildningarna som reformen innebär är ett stort framsteg. Vad jag ser som en naturlig fortsättning på utvecklingen av den gymnasiala utbildningen är att kommunerna allt mer utnyttjar möjligheterna att inom den beslutade grundstrukturen för gymnasieskolan profilera sin utbildning efter elevernas och arbetslivets önskemål. En sådan utveckling anknyter enligt min mening i hög grad till de ambitioner om mångfald, flexibilitet och hög kvalitet i utbildningen som regeringen satt upp.

3 Nya läroplaner och kursplaner

Regeringen har den 19 december 1991 gett läroplanskommittén (U 1991:02) nya direktiv. Kommittén skall i september 1992 lämna förslag till bl.a. en läroplan med nya mål och riktlinjer för gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen. Kommittén skall också lämna förslag till hur undervisningen i moderna språk kan få ökat utrymme på de studieförberedande programmen och hur undervisningen i svenska kan förstärkas på alla program. Kommittén är oförhindrad att lämna också andra förslag till kvalitetsförbättringar av den gymnasiala utbildningen, som får timplanekonsekvenser. Jag kan därför behöva återkomma till regeringen med förslag om timplaneförändringar, som bör underställas riksdagen.

När läroplanskommitténs förslag remissbehandlats, räknar jag med att återkomma till regeringen med förslag till ny läroplan för den reformerade gymnasieskolan och kommunala vuxenutbildningen (komvux) som kan föreläggas riksdagen våren 1993.

I avvaktan på denna nya läroplan har regeringen den 27 februari 1992 fattat beslut om en revidering av de nuvarande läroplanerna, dvs. 1970 års läroplan för gymnasieskolan och 1982 års läroplan för kommunal och statlig utbildning för vuxna. Jag avser även att inom kort föreslå regeringen att utfärda nya förordningar för gymnasieskolan och för olika former av vuxenutbildning.

Regeringen har den 27 februari 1992 också fastställt målen för de nationella programmen i gymnasieskolan och för grundläggande vuxenutbildning. Statens skolverk arbetar - på direktiv av regeringen - för närvarande med att utforma kursplanerna för bl.a. den reformerade gymnasiala utbildningen i gymnasieskolan och komvux.

Regeringen har således vidtagit ett antal åtgärder för att den beslutade reformen skall kunna genomföras den 1 juli 1992. Enligt den tidsplan som riksdagen fastställt skall förändringarna av komvux genomföras den 1 juli 1992 och förändringarna av gymnasieskolan vid den tidpunkt kommunerna beslutar, dock tidigast den 1 juli 1992 och senast den 1 juli 1995. Det kan inte förnekas att förberedelse tiden för genomförandet av reformen är knappt tilltagen. Det är ingen idealisk ordning att kommuner och skolor får arbeta utifrån äldre läroplaner - om än reviderade. Den tid som skolverket har till förfogande för kursplanearbetet är mycket kort med hänsyn till den mängd kursplaner det är fråga om.

Skolverket har anmält att verket prioriterar arbetet med kursplaner för nya ämnen i gymnasieskolan och komvux. Skolverket kommer i övrigt att fastställa dels vilka befintliga gymnasiekursplaner som kan användas för de nya programmen, dels vilka befintliga kursplaner för komvux som får användas för den gymnasiala vuxenutbildningen och påbyggnadsutbildningar under läsåret 1992/93. Skolverket kommer därvid att vid behov komplettera dessa föreskrifter med en form av "läsanvisningar" eller kommentarer. När det gäller kärnämnen ankommer det på regeringen att fastställa kursplaner. Med hänsyn till den begränsade tiden fram till den 1 juli 1992 anser jag att den av skolverket valda uppläggningsen av arbetet måste accepteras. Jag vill därför här informera riksdagen om att nya kursplaner inte kommer att finnas i alla ämnen till den 1 juli 1992 men att det ändå kommer att finnas kursplaner som kan tillämpas för alla ämnen. De av riksdagen fastställda nya kursplanerna kommer att tillämpas för alla ämnen i den reformerade gymnasiala utbildningen i gymnasieskolan och komvux fr.o.m. läsåret 1992/93.

4.1 Möjlighet att ge en grengaranti

Mitt förslag: Kommunerna och landstingen ges möjlighet att erbjuda dem som söker ett program som är grendelat en garanti att de vid grendelningen inför årskurs 2 kommer in på en viss gren på programmet.

Regeringen bemyndigas att föreskriva att sådan garanti skall ges för vissa program.

Skälen för mitt förslag: Enligt bestämmelserna i 5 kap. skollagen (1985:1100), som skall tillämpas på den utbildning som äger rum efter den 1 juli 1992, tas en elev in på ett program. Om programmet är grendelat i årskurs 2, väljer eleven gren inför den årskursen. Det finns dock ingen garanti för att eleven kommer in på en viss gren på programmet. Avsikten med det uppskjutna grenvalet är att eleven under det första året i gymnasieskolan dels skall få vissa grundläggande kunskaper inom alla yrkesområden som programmet utbildar för, dels skall få underlag för sitt beslut om grenval. Ett ytterligare skäl är att eleven inte skall behöva specialisera sig redan vid valet till årkurs 1 i gymnasieskolan. Möjlighet finns dock att söka ett program i en kommun som erbjuder en viss gren, som hemkommunen inte erbjuder. En elev som har tagits in i en annan kommuns gymnasieskola på denna grund är emellertid inte därmed tillförsäkrad en plats på grenen. Ordningen som speglas i 5 kap. skollagen i dess nuvarande skick är sålunda att grenvalet skall anstå till slutet av första årskursen. Det är först då som fördelningen på grenar förutsätts ske. Visserligen har riksdagen, som jag redan nämnt, uttalat att det inte finns något hinder att redan under första läsåret göra en klassindelning som speglar en sannolik kommande fördelning på grenar, men en sådan uppdelning förutsattes inte binda elevernas senare uppdelning. Utställande av garanti om viss gren redan vid intagningen till årskurs 1 är sålunda ett förfarande som alls inte var förutsatt vid utformningen av 5 kap. skollagen i dess nuvarande skick. Jag vill emellertid nu ta upp frågan om inte en viss förändring bör kunna ske på denna punkt.

Jag anser att de breda ingångarna i gymnasieskolan är bra. Därigenom kan de sökande som är osäkra på sitt framtida val känna sig för. Vidare är ett sammanhållet första år på programmen bra, eftersom kommunerna respektive landstingen då kan samordna undervisningen.

Det finns dock sökande som vill gå en viss bestämd gymnasieutbildning och inte kan tänka sig att gå någon annan eller som väljer mellan flera speciella utbildningar. Särskilt när det gäller de yrkesförberedande

programmen kan skillnaden mellan olika grenar inom programmen vara påtaglig. Den som vill ägna sig åt bageri kan inte alltid förväntas bli tillfreds med en plats på charkuterigrenen. Jag anser att sökande med en bestämd uppfattning om vilken gren de senare önskar inom ett program skall kunna ges en möjlighet att från början få besked om de kan få plats på den grenen. Jag är dock inte beredd att föreslå någon ändring vad avser de breda ingångarna, men en möjlighet bör öppnas för de kommuner och landsting som vill, att ge sökande en garanti att de kommer in på en viss gren. De sökande skall fortfarande tas in på ett nationellt program, men åt dem som i ansökan har angett att de söker en viss gren kan kommunen eller landstinget ge en garanti redan vid intagningen till årskurs 1 att de kommer in på den sökta grenen.

Ett nationellt program där det finns särskilda skäl att ge en grengaranti är det estetiska programmet som i årskurs 2 delas i tre grenar, nämligen 1. dans och teater, 2. konst och formgivning samt 3. musik. De som söker till det estetiska programmet har vanligen en klar önskan om vilken gren de vill komma in på. Sådana sökande har sålunda ofta innan de börjar i gymnasieskolan ägnat flera år åt att t.ex. dansa eller musicera. Dessa sökande bör kunna ges en garanti att komma in på den gren de sökt redan när de tas in på programmet.

Även för kommunerna och landstingen kan det vara en fördel att, redan när de sökande tas in på programmet, veta hur de i huvudsak kommer att fördelas på de olika grenarna i högre årskurser. Kommunerna och landstingen kan härigenom få ett bättre planeringsunderlag. Kommunerna och landstingen kan också härvid låta klassindelningen spegla grenvalen.

Den förändring av regleringen som jag nu föreslagit, innebär att det öppnas en möjlighet för kommunerna och landstingen att ge grengaranti vid intagningen. Däremot innefattar den inte någon skyldighet att generellt ge en sådan garanti. Kommunerna respektive landstingen får själva bestämma hur stor del av platserna som skall omfattas av grengarantin. Hänsyn måste tas till de elever som enligt huvudregeln vill låta grenvalet anstå till slutet av årskurs 1. Det är därför inte rimligt att ge grengarantier i sådan omfattning att några platser i realiteten inte längre står dessa elever till buds. Jag anser att det bör kunna överlåtas på skolhuvudmännen att avväga proportionerna mellan antalet tillgängliga platser och antalet platser som omfattas av grengarantin. Jag utgår från att kommunerna och landstingen använder sig av den nya möjligheten för att nå praktiskt goda lösningar anpassade efter de lokala förhållandena. Med hänsyn till ungdomarnas intressen kan det emellertid visa sig behövt att inom vissa program generellt ge grengaranti. För att smidigt kunna möta ett sådant behov, föreslår jag att regeringen bemyndigas att meddela föreskrifter som innebär att en grengaranti skall ges för vissa program.

De sökande skall dock inte i något fall vara tvungna att välja gren redan inför årskurs 1. Jag tycker det är viktigt att de sökande som vill skjuta upp valet av gren också kan göra det.

Med hänsyn till att ett system med grengaranti inte var förutsatt när bestämmelserna i skollagen om gymnasieskolan utformades anser jag att ett sådant system inte bör införas utan att det får ett direkt stöd i lagen.

Bestämmelser om grengaranti bör komma till uttryck i skollagens kapitel om gymnasieskolan. Föreskrift om erbjudande av garanti kan lämpligen tas in som en ny 6 a §. Rättsverkan för eleven kan regleras i anslutning till föreskriften i 16 § om rätt att fullfölja ett program. Motsvarande rätt skall gälla i fråga om gren, då garanti har lämnats.

4.2 Benämning på grenar m.m.

Mitt förslag: Namnet på grenen för Tandsköterskor inom Omvårdnadsprogrammet ändras till Tandvård. Namnen på grenarna för Reparation och för Flygunderhåll inom Fordonsprogrammet ändras till Fordonsteknik respektive Flygteknik.

Skälen för mitt förslag: Som jag inledningsvis redovisat har regeringen nyligen fattat beslut om målen för de nationella programmen. Till grund för beslutet låg ett förslag som statens skolverk utarbetat, vilket remissbehandlats. Under arbetet med dessa program mål har det framkommit förslag till ändring av namnen på vissa grenar inom några av programmen.

Skolverket har föreslagit att den av riksdagen beslutade grenen för *Tandsköterskor* inom *Omvårdnadsprogrammet* får en ändrad benämning. Ingen annan nationell gren inom den gymnasiala utbildningen riktas mot ett särskilt yrke. Många har dessutom påpekat, att benämningen inte är könsneutral. Jag föreslår i likhet med skolverket att grenen benämns *Tandvård*.

Inom *Fordonsprogrammet* finns bl.a. gren för *Flygunderhåll* och gren för *Reparation*. Jag föreslår i likhet med Motorbranschens yrkesnämnd att benämningen på grenen för *Reparation* ändras till *Fordonsteknik*. I konsekvens därmed föreslår jag att benämningen på grenen för *Flygunderhåll* ändras till *Flygteknik*.

För riksdagens information vill jag även nämna att det kommit in förslag om ändring av grenindelningen i vissa fall. Jag är för min del inte beredd att för närvarande föreslå några ändringar därvidlag. Ett av dessa ändringsförslag gäller *Hotell- och restaurangprogrammet*. Programmet har enligt riksdagens beslut följande tre grenar, nämligen Hotell, Restaurang samt Storhushåll. Berörda yrkesnämnder har framhållit som sin uppfattning att grenen för Storhushåll inte bör utformas som en nationell gren. Elevintresset för denna gren har varit lågt inom försöksverksamheten med treårig yrkesinriktad utbildning och yrkesnämnderna anser att grunden för arbete inom storhushåll kan ges inom ramen för de två andra grenarna. Landstingsförbundet anser att det inte är ändamålsenligt med två grenar med samma innehåll inom detta pro-

gram. Jag vill för min del peka på att de primärkommuner som så önskar kan samordna utbildningen inom de båda områdena inom en lokal gren, exempelvis benämnd gren för Restaurang och storhushåll.

Prop. 1991/92:157

5 Möjlighet till mindre studiekurs på de nya programmen i gymnasieskolan

Mitt förslag: För sådana elever på nationella program som har påtagliga studiesvårigheter öppnas en möjlighet att välja bort vissa ämnen men fortsätta studierna i övriga ämnen enligt programmet (mindre studiekurs). En sådan mindre studiekurs skall senare kunna kompletteras så att eleven kan få ett nytt avgångsbetyg med fullständig studiekurs från programmet.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer bemyndigas att meddela föreskrifter om avvikelser från timplanen, när det gäller elever med behov av mindre studiekurs och elever med handikapp.

Skälen till mitt förslag: I dagens system med linjer och specialkurser kan en elev som har påtagliga studiesvårigheter befrias från undervisningen i som mest tre obligatoriska ämnen och övergå till att ha s.k. mindre studiekurs.

I propositionen Växa med kunskaper (prop. 1990/91:85, s. 90) uttalades att ett antal försöksvis prövade verksamheter med bl.a. individuell studietakt skulle kunna finna sin naturliga plats inom ramen för de individuella programmen. Ett syfte med detta var detsamma som med dagens mindre studiekurs, nämligen att ge elever som så behöver en lugnare studietakt.

Jag kommer i det följande att föreslå förändringar när det gäller de individuella programmen. Med dessa förändringar följer att programmen utanför de nationella programmen inte primärt skall användas för att konstruera mindre studiekurser. Jag ser det vidare som önskvärt att en elev, som under studiernas gång på ett nationellt program finner det svårt att klara av alla ämnena, får möjlighet att stanna kvar i klassen och fortsätta med ett reducerat antal ämnen i stället för att sluta och gå över på en annan studieväg.

Jag anser därför att en elev som så önskar, efter noggrann prövning på skolan, skall kunna befrias från ett eller flera ämnen inom det program han eller hon går på. Jag anser dock att framför allt ett nationellt program, som syftar till allmän behörighet, inte bör styckas sönder alltför mycket utan det bör med så få undantag som möjligt ha den uppläggning som riksdagen bestämt i och med beslutet om minsta garanterad undervisningstid.

Den befrielse från ett eller flera ämnen som jag här talat om innebär att eleven vid avgången från gymnasieskolan inte kommer att ha den allmänna behörighet att söka vidare till högre studier som ett fullbordat nationellt program innebär. En elev med en mindre studiekurs kan givetvis inte få avgångsbetyg med fullständig studiekurs från det nationella programmet eftersom den eleven inte har slutfört något sådant program. Avgångsbetyget får i stället ange att det rör sig om en mindre studiekurs inom ett program. Liksom i dag bör dock eleven efter avgången från gymnasieskolan kunna läsa igen det eller de ämnen som nedlagts och därmed få allmän behörighet. Detta skall som i dag kunna göras i gymnasieskola eller i kommunal vuxenutbildning genom s.k. förlängd undervisning. I ett allmänt perspektiv av avreglering och återkommande utbildning ser jag dock inget skäl att behålla den tidsgräns om högst fyra år som i dag finns för att efter komplettering av nedlagda ämnen få ut ett nytt avgångsbetyg med fullständig studiekurs. För tydlighetens skull vill jag slå fast att vad jag här talat om innebär studier i ämnen, som en elev inte tidigare studerat. Kompletteringen skall ge ett avgångsbetyg med fullständig studiekurs på programmet. Den skall inte förväxlas med den s.k. konkurrenskomplettering, som skall kunna ge ett högre betyg i ämnen som redan lästs och som för närvarande utreds av betygsberedningen (U 1990:07).

Jag ser för min del inte heller några skäl att, som tidigare, centralt reglera vilka ämnen som en elev inte skall kunna befrias från. Jag förutsätter att frågan om ämnen diskuteras vid den noggranna prövning av varje enskilt fall som det är skolans ansvar att genomföra.

Vidare finns det en annan kategori elever som har behov av en jämkning av de fastställda timplanerna. Jag tänker då på elever med olika typer av handikapp, som exempelvis döva, hörselskadade eller svårt rörelsehindrade elever. De senare har t.o.m. en lagfäst rätt att gå ett nationellt program. Jag anser att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bör få ett bemyndigande att medge sådana avvikelser från timplanen som kan bli aktuella i dessa fall.

Jag kommer i det följande att föreslå en förändring av det som för närvarande kallas individuella program. Med den förändringen kan mindre studiekurs bli aktuell även på den sidan. Jag skall snart återkomma till det.

6 Specialutformade program, individuella program och utbildning för lärlingar

Prop. 1991/92:157

6.1 Specialutformade program och individuella program

Mitt förslag: De utbildningar som för närvarande ryms inom begreppet individuella program bör delas upp i två skilda kategorier, nämligen specialutformade program och individuella program.

Specialutformade program avser utbildningar som är likvärdiga med ett nationellt program men som fyller speciella utbildningsönskemål. Utbildningen skall omfatta tre årskurser.

Individuella program skall i första hand antingen syfta till att stimulera eleven att fortsätta på ett nationellt eller specialutformat program eller göra det möjligt att förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan. De kan emellertid också användas för utbildningar för udda yrken eller för att möta speciella behov hos enskilda elever.

Skälen för mitt förslag: Genom riksdagens beslut med anledning av propositionen Växa med kunskaper (prop. 1990/91:85, UbU16, rskr. 356) är kommunerna fr.o.m. läsåret 1992/93 skyldiga att erbjuda gymnasieutbildning i form av individuella program till de ungdomar som inte har tagits in på ett nationellt program.

Det individuella programmet är enligt riksdagsbeslutet en del av gymnasieskolans utbildningsutbud och hör enligt 5 kap. 13 § skollagen antingen motsvara ett nationellt program eller syfta till att stimulera eleverna att senare gå över till utbildning på ett nationellt program. Som framgår av riksdagsbeslutet skall inom ramen för det individuella programmet kunna anordnas ett brett spektrum av utbildningar, som spänner från heltidsstudier motsvarande dem på de nationella programmen till kurser som exempelvis kompletterar en anställning eller kompletterar hrister i tidigare utbildning som förberedelse för studier på ett nationellt program.

Individuella program skall utgå från den enskilda elevens behov och från lokala förutsättningar och skall så långt möjligt byggas upp kring gymnasieskolans kärnämnen. Det individuella programmets utformning och innehåll skall anges i en plan som beslutas av styrelsen för skolan.

Det individuella programmet inrymmer flera olika verksamheter i den nuvarande gymnasieskolan t.ex. uppföljningsansvaret, yrkesutbildning för små och udda yrken, gymnasial lärlingsutbildning, andra udda studieönskemål, introduktionskurser för invandrarungdom.

Individuella program utgår således från flera motiv:

- kompensatoriska (elever som saknar tillräckliga kunskaper),
- motivationsskapande, vägledande (elever som är studiemotiverade eller osäkra i sitt studieval) ,
- stödjande (elever som inte kommit in på sitt val eller avbrutit sin gymnasieutbildning),
- individuell utbildningsinriktning utanför de nationella programmen.

Som jag ser det innebär den nya gymnasieskolan en ökad mångfald som gör att elevernas intresseinriktningar kan tillgodoses i betydligt större utsträckning än vad som varit fallet hittills. Inte minst inom ramen för det individuella programmet finns stora möjligheter för den enskilde eleven att själv påverka innehållet i sin utbildning. Detta ställer stora krav på kommunerna som ansvariga för det individuella programmet. För gymnasieskolans olika nationella program finns av regeringen fastställda program mål. Kvalitetskravet för en utbildning av motsvarande längd utformad som ett individuellt program får enligt min mening inte sättas lägre bara för att det handlar om ett för den enskilde individen särskilt sammansatt program.

Enligt min mening kan det individuella programmet delas upp i två delar med skilda syften. Härigenom kan en viss struktur åstadkommas utan att flexibiliteten blir mindre.

En del, som jag i fortsättningen kallar *specialutformade program*, består av utbildningar som - i fråga om utbildningens nivå - är likvärdiga med ett nationellt program, t.ex. speciella inriktningar eller kombinationer för ungdomar som vill ha en utbildning som inte rymms inom de nationella programmen. Det kan vara både teoretiska och yrkesinriktade utbildningsönskemål. Undervisning i kärnämnen skall ingå i samma utsträckning som för elever på nationella program. De mål som utformas för de studieförberedande respektive de yrkesförberedande utbildningarna skall därvid tillämpas i den utsträckning de är relevanta. Eleven får här möjlighet att välja kurser från de nationellt fastställda programmen och från de lokalt fastställda kurserna. I den utbildningsplan som görs upp för varje elev skall detta preciseras. Självklart kan en sådan utbildningsplan också avse en grupp av elever. En avslutad utbildning enligt denna modell skall ge allmän behörighet till högskolestudier.

Med hänsyn till att specialutformade program skall ligga på samma nivå som de nationella programmen, kan även här under studiernas gång uppstå behov av att gå ned till en mindre studiekurs. Det bör kunna ske efter samma grunder som när det gäller de nationella programmen.

En annan del, som jag i fortsättningen benämner *individuella program*, är väsentligen avsedda för bl.a. elever som är studiemotiverade eller osäkra i sitt studieval och för elever som i kombination med en anställning som syftar till en yrkesutbildning (lärlingsutbildning) endast vill studera vissa kurser i gymnasieskolan. De två nu nämnda huvudva-

rianterna av det individuella programmet bör inte utesluta att man som sådana program anordnar också mer udda utbildningar. Ett exempel kan vara yrkesdansarutbildning som, i den mån sådan utbildning inte anordnas så att den fyller kraven för ett specialutformat program, anordnas som ett individuellt program. Sådana udda utbildningar kan förutses ibland bli riksrekryterande. Andra utbildningar som kan rymmas inom vad jag nu kallar individuella program är sådana som avser elever med speciella behov, t.ex. elever från särskolan. Jag skall inom kort återkomma till det.

Om jag återgår till den först nämnda huvudvarianten av individuella program, den med utbildningsinsatser och andra åtgärder för studieomotiverade och studiebestämda så rymmer den flera olika möjligheter till insatser, bl.a. introduktionskurser för invandrarungdom och uppföljningsinsatser. Det individuella programmet bör i dessa fall syfta till att eleven sedan går en utbildning inom ett nationellt program eller ett specialutformat program eller en lärlingsutbildning kombinerad med studier i gymnasieskolan. Självklart skall eleven då tillgodoräknas de kurser som fullgjorts inom ramen för det individuella programmet. För de elever som har behov av åtgärder av kompensatoriskt slag skall målet vara att i första hand ge en reell kompetens motsvarande den som grundskolan ger i det eller de ämnen där eleven saknar sådan. Därefter skall de stimuleras att genomgå ytterligare utbildning. Det finns också elever som har behov av en lugnare studietakt. Även detta skall vara möjligt inom ramen för det individuella programmet. Det är självklart ett viktigt mål att varje enskild elev får en så god utbildning som möjligt i gymnasieskolan.

En alternativ utbildningsform inom det jag nu benämner det individuella programmet är en kombination av utbildning inom ramen för ett anställningsförhållande och studier i vissa obligatoriska kärnämnen. Studier i dessa skolämnen skall också ske inom ramen för det individuella programmet. Jag återkommer strax till denna utbildningsform. Jag vill dock redan nu för tydlighetens skull nämna att samtliga program som ger en yrkesförberedande utbildning kan arbetsplatsförläggas i stor omfattning.

Jag har nyligen i propositionen (1991/92:94) om ändrat huvudmannaskap för särskolan och särvox m.m. föreslagit att elever som har gått i särskolan och som bedöms kunna tillgodogöra sig utbildning inom gymnasieskolans individuella program, skall kunna beredas möjlighet till sådan utbildning.

Visserligen har jag i det föregående föreslagit att elever med påtagliga studiesvårigheter skall kunna få sitt studieprogram minskat genom s.k. mindre studiekurs. Detta skall självfallet också vara möjligt på specialutformade program. Även om möjligheten till mindre studiekurs används är det knappast realistiskt att tro att elever som kommer från särskolan skall kunna delta i det programmet. Däremot bör dessa elever kunna delta i vissa utbildningar inom ramen för det nya individuella programmet. Det bör t.ex. vara möjligt att med modifieringar kunna er-

bjuda en individuell utbildning som t.ex. innehåller delar av omvårdnadsprogrammet.

Den förestagna uppdelningen i specialutformade program och individuella program medför en ändring av 5 kap. 13 § skollagen (1985:1100). Det jag anser bör framgå av skollagen är kommunens skyldighet att erbjuda dessa utbildningar samt att utbildningarna på specialutformade och individuella program skall följa en plan, som skall fastställas av styrelsen för utbildningen. Däremot anser jag inte att några närmare bestämmelser om hur eleverna kan söka dessa utbildningar behövs. Utbildningarna är i princip avsedda för ungdomar i kommunen. Någon generell rätt för andra ungdomar än de som är hemmahörande i kommunen att söka dessa utbildningar bör därför inte införas. Undantag härvidlag är givetvis sådana utbildningar som anordnaren avsett vara riksrekryterande, men de är undantag även som specialutformade program och individuella program betraktade.

Som en följd av att specialutformade program och individuella program normalt är något som skall erbjudas endast ungdomar i den egna kommunen finns inte anledning att införa någon generell rätt till interkommunal ersättning för elever på dessa program. Två undantag måste dock göras. Det ena är nyss berört, nämligen de udda riksrekryterande utbildningar som kan anordnas som specialutformade program eller individuella program. Här bör rätten till interkommunal ersättning vara beroende av om regeringen har förklarat utbildningen för riksrekryterande. För en sådan lösning krävs endast en smärre justering i 5 kap. 14 § skollagen, så att regeringens hemmyndigande klart avser både specialutformade och individuella program.

Det andra undantaget är praktiskt mer väsentligt. Det gäller det utbildningspaket som är avsett att kombineras med en anställning. I sådana sammanhang kan det ofta vara ändamålsenligt att studierna av skolämnen arrangeras i samma kommun där företaget med lärlingsplatserna finns, oberoende av att lärlingarna kan ha olika hemkommuner. Särskilt synes ett sådan arrangemang praktiskt, om ett företag samtidigt har flera lärlingar som skall studera i gymnasieskolan. Med hänsyn här till föreslår jag att regeringen hemmyndigas föreskriva en rätt till interkommunal ersättning när det gäller den skolförslagda delen av utbildningen. En sådan föreskrift kan lämpligen tas in i 5 kap. 26 § skollagen.

Enligt 3 kap. 4 § studiestödslagen (1973:349) utgår studiebidrag jämte tillägg endast vid heltidsstudier, om inte regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer föreskriver något annat.

Enligt 3 kap. 5 § studiestödslagen utgår studiehjälp för sådan del av läsår under vilket en studerande bedriver studier. Studiebidrag och extra tillägg kan även utgå för annan tid än läsår enligt de närmare föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Vid tillämpningen skall därvid endast beaktas hela, sammanhängande tidsperioder under ett kalenderhalvår om 15 dagar för heltidsstuderande om inte annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Enligt övergångsbestämmelse till förordningen (1991:964) om ändring i studiestödsförordningen (1973:418) gäller intill utgången av juni 1992, vid tillämpningen av 3 kap. 5 § studiestödslagen i fråga om uppföljningsprogram, kurser och andra utbildningsinslag i sådana individuella planer som avses i den upphävda förordningen (1983:583) om statsbidrag till uppföljningsinsatser för ungdomar under 18 år, att studiehjälp skall lämnas till heltidsstuderande även för 15 dagar som inte bildar en hel, sammanhängande tidsperiod.

Enligt min mening bör fr.o.m. den 1 juli 1992 motsvarande bestämmelser gälla även för de studerande som följer individuella program. Det ankommer på regeringen att utfärda närmare föreskrifter härom.

6.2 Utbildning för lärlingar

Mitt förslag: En ny utbildning för lärlingar skapas. Denna utbildning får formen av ett individuellt program, dvs. en utbildningsväg bredvid nationella program och specialutformade program.

Utbildningen avpassas för att kunna kombineras med en yrkesutbildning som sker i företagsregi inom ramen för ett anställningsförhållande. Utbildningen i skolan omfattar minst kärnämnen svenska, engelska, samhällskunskap och matematik. Skolan skall tillhandahålla utbildning i samtliga gymnasieskolans kärnämnen för dem som önskar det. Utbildningen motsvarar tre årskurser.

Skälen för mitt förslag: Jag anser att det av flera olika skäl behövs en ny utbildning för lärlingar som ett komplement och ytterligare alternativ till de nationella programmen och de specialutformade programmen. Vad jag nu avser är en kombination av sådan yrkesutbildning som sker i ett företags regi, inom ramen för ett anställningsförhållande, och studier av vissa skolämnen i gymnasieskolan.

För ungdomar som har som främsta mål att snabbt komma ut i arbetslivet, kan de yrkesförberedande programmen förefalla alltför teoretiskt inriktade. Även för elever som är bosatta på långt avstånd från den gymnasieskola som anordnar önskat program kan en lärlingsutbildning hos ett företag som genomförs närmare hemorten vara ett bättre alternativ. Lärlingsutbildning kan också bidra till återväxten inom smala yrkesområden eller små företag där utbildningen på ett nationellt program inte passar. Den lärlingsutbildning som sker hos företaget bör emellertid kunna kombineras med viss skolutbildning.

Den utbildning av lärlingar som jag här föreslår har sålunda ett delat huvudmannaskap.

Skolans del i utbildningen, det som regleras i skollagen, skall utgöras av ett paket med kärnämnen. För detta utbildningspaket är kommunen

huvudman och utbildningen ingår i gymnasieskolan som ett individuellt program.

Omfattningen av det utbildningspaket som skall erbjudas bör inte regleras direkt i skollagen. I stället bör regeringen bemyndigas att föreskriva vilken omfattning erbjudandet minst skall ha. Jag vill emellertid här för riksdagens information nämna att jag ser det som naturligt att det i utbildningen alltid skall ingå svenska, engelska, samhällskunskap och matematik i den omfattning som framgår av de av riksdagen beslutade timplanerna för gymnasieskolan. Mindre än detta bör inte få anordnas som utbildningspaket. Kommunen bör emellertid ha skyldighet att erbjuda samtliga gymnasieskolans kärnämnen inom ramen för utbildningen. Det får ankomma på eleven att avgöra vad denne önskar utöver den del som alltid, enligt vad jag nyss föreslagit, skall ingå i utbildningen. Enligt min mening är det självklart värdefullt att så många ungdomar som möjligt tar fasta på detta erbjudande och på så sätt skaffar sig utbildning i alla kärnämnen. Regeringens föreskrifter om omfattningen av utbildningen med stöd av ett sådant bemyndigande som nu föreslagits kan lämpligen ges i gymnasieförordningen.

Företagen skall vara huvudman för lärlingsutbildningen och ansvara för genomförandet av den. Det innebär att berörda parter, branscher och företag helt svarar för innehåll, uppläggning och krav på lärlingsutbildningen. Lärlingarnas anställningsförhållanden under den tid de är i företagen är också en fråga för parterna på arbetsmarknaden att komma överens om. Det får anses självklart att företagets del av utbildningen skall läggas upp så att den kan kombineras med den del av utbildningen som anordnas i gymnasieskolan. Avvägningen av hur de olika utbildningsdelarna skall förläggas i tiden bör skolan och företaget få komma överens om efter de lokala förutsättningarna. I skollagen bör markeras att gymnasieskolans utbildningspaket i dessa sammanhang är avsedda att kombineras endast med sådana anställningar som syftar till en yrkesutbildning och inte vilken anställning som helst.

Vad gäller studiehjälp för studerande, som följer den nya utbildningen, bör sådan utgå endast för den del av undervisningen, där kommunen är huvudman. På samma sätt som avses gälla vid studier inom tidigare nämnda individuella program kan studiehjälp lämnas även för 15 dagar som inte bildar en hel, sammanhängande tidsperiod. Någon reducering av studiebidraget enligt 3 kap. 42 § studiestödsförordningen bör inte förekomma. Det ankommer på regeringen att utfärda närmare föreskrifter härom.

Av utvärderingsrapporter från skolöverstyrelsen över nuvarande gymnasiala lärlingsutbildning framgår att en betydande andel av dem som går lärlingsutbildning är 20 år eller äldre. Vissa av dem har tidigare genomgått eller avbrutit en två- eller treårig gymnasieutbildning. Andra är unga vuxna, som efter viss erfarenhet från arbetslivet utnyttjat lärlingsutbildningen för att skaffa sig ett mer kvalificerat arbete.

Jag anser det därför väsentligt att den nya utbildning jag föreslår också kommer att finnas som ett alternativ för vuxenstuderande i kom-

vux. För detta krävs dock inte någon ändring i skollagens bestämmelser om kommunal vuxenutbildning.

Prop. 1991/92:157

Det kan finnas skäl att i vissa fall stimulera företag att anta lärlingar för en sådan kombination av utbildning i anställningen och i gymnasieskolan som jag här har beskrivit. Jag vill i detta sammanhang framhålla att kommunerna fr.o.m. den 1 juli 1992 är skyldiga att erbjuda alla ungdomar en gymnasieutbildning. Utbildningen skall påbörjas senast under det första kalenderhalvåret det år ungdomarna fyller 20 år. I det sektorsbidrag som kommunerna erhåller för skolverksamhet har också inräknats de medel som kommunerna tidigare erhöll i specialdestinerat bidrag för gymnasial lärlingsutbildning. Det är därför enligt min mening rimligt att kommunerna också fortsättningsvis kan ge bidrag för handledningskostnader och liknande till företag som anordnar lärlingsutbildning.

Jag är väl medveten om att det i nuvarande arbetsmarknadsläge kan vara svårt att åstadkomma en lärlingsutbildning av någon större volym enligt det förslag som jag här har lagt fram. Det är dock angeläget att det rent generellt skapas möjligheter till en ökad samverkan mellan skola och arbetsliv. Jag ser det som ytterst väsentligt att det inom alla yrkesförberedande program i gymnasieskolan finns en reell näringslivsanknytning. Jag har emellertid också ambitionen att finna vägar för nya attraktiva yrkesförberedande utbildningar med stark anknytning till näringslivet. Jag avser därför att ta initiativ till en fortsatt beredning i denna fråga. Härvid bör exempelvis frågor om omfattningen av kärnämnesundervisningen och - beroende på hur utbildningen läggs upp - frågor om elevstatus tas upp till diskussion.

7 Bestämmelser i anslutning till minsta garanterad undervisningstid

Prop. 1991/92:157

Mitt förslag: Den centrala regleringen av hur många av läsårets skoldagar som skall tas i anspråk av den minsta garanterade undervisningstiden och hur många av skoldagarna som skall vara övrig tid avskaffas.

Skälen för mitt förslag: Riksdagens beslut (prop. 1990/91:85, UbU16, rskr. 356) om reformeringen av den gymnasiala utbildningen innebär att eleverna garanteras ett visst antal timmars undervisning dels totalt, dels inom de olika ämnen som ingår i respektive nationellt program. Timplanen har intagits som bilaga 2 till skollagen (1985:1100).

Riksdagen lade vidare fast att läsåret såsom hittills skall omfatta minst 178 skoldagar, minst 12 lovdagar och högst 5 studiedagar. De 178 skoldagarna rymmer 4 friluftsdagar. I dessa delar innebär inte riksdagsbeslutet någon förändring i förhållande till nuläget.

Riksdagen har emellertid även uttalat att den garanterade undervisningstiden motsvarar 162 dagar och övrig tid 12 dagar. Riksdagen har vidare angett vilka aktiviteter som skall äga rum under vad som anges som "övrig tid". Det är tid för centrala prov och likartade skrivningar, temadagar samt studie- och yrkesorientering. Det framhölls att verksamheter under "övrig tid" såsom prov, studiebesök, studie- och yrkesorientering m.m. är lika viktiga inslag i skolarbetet som den garanterade undervisningstiden.

Dessa uttalanden om vad som skall anses vara undervisningstid och vad som inte skall anses vara det, får vissa mindre lämpliga konsekvenser. I de fall ett ämne har centrala eller liknande prov ingår inte denna provtid i undervisningstiden, medan andra prov och prov i andra ämnen gör det. Enligt min bestämda uppfattning är prov, liksom studiebesök och temastudier, en integrerad del av undervisningen i respektive ämne och bör följaktligen ingå i den minsta garanterade undervisningstiden för respektive ämne. Jag förutsätter därvid att studiebesöken och temastudierna ger sådana kunskaper och erfarenheter som eleverna skall tillägna sig i respektive ämne. Beslut om studiebesök eller temastudier tillhör enligt min mening planeringen av undervisningen och är därmed en fråga för lärarna i samråd med eleverna att avgöra. Omfattningen bör inte regleras genom centrala bestämmelser.

Jag delar helt de bedömningar som ligger bakom besluten om en minsta garanterad undervisningstid. Den hittillsvarande ordningen har bl.a. lett till att undervisningstid försvunnit genom att prov, studiebesök och temastudier i andra ämnen inkräktat på tiden. Detta är självfallet inte acceptabelt. Genom systemet med minsta garanterad tid i vart och ett av ämnena får emellertid nu varje ämne bära sin egen provtid m.m.

När det gäller vissa andra aktiviteter är det inte alltid möjligt att helt inordna dem i ett visst eller vissa ämnen. I vilken utsträckning inordnande är möjligt, eller om vissa aktiviteter skall förläggas till övrig tid, måste vara en fråga för den konkreta undervisningsplaneringen. De aktiviteter jag här tänker på är t.ex. studie- och yrkesorientering, sex- och samlevnadsundervisningen, ANT- (alkohol, narkotika och tobak) och trafikfrågor.

Mot bakgrund av vad jag nyss redovisat finner jag det onödigt att centralt reglera hur många skoldagar per läsår som den minsta garanterade undervisningstiden motsvarar och hur många skoldagar som skall vara övrig tid. Enligt min bedömning räcker det med att reglera den minsta garanterade undervisningstiden totalt och per ämne samt det minsta totala antalet skoldagar per läsår, dvs. 178, samt antalet dagar därav som skall vara friluftsdagar, nämligen 4. Mina förslag påverkar inte regleringen av antalet lov dagar och studiedagar.

8 Bemyndigande för regeringen m.m.

Mitt förslag: Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bemyndigas att, när det gäller lokala grenar och utbildningar på främmande språk, få bestämma att särskilda krav på förkunskaper skall gälla.

Skyldigheten att betala interkommunal ersättning för de elever som går på en Rh-anpassad utbildning förtydligas.

Skälen för mitt förslag: I 5 kap. skollagen (1985:1100) slås det fast vilka behörighetsvillkor som gäller för att en sökande skall tas emot i gymnasieskolan. Enligt 5 kap. 1 § skall ungdomar tas emot i gymnasieskolan när de har avslutat grundskolan eller motsvarande fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller tjugo år. När det gäller de nationella programmen finns det ytterligare behörighetskrav i 5 kap. 5 § vilka innebär att ungdomarna skall ha slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och att de inte tidigare skall ha gått igenom en gymnasieutbildning på ett nationellt program eller en likvärdig utbildning. Någon möjlighet för regeringen att medge undantag från dessa behörighetsvillkor eller att för vissa utbildningar föreskriva ytterligare behörighetsvillkor finns inte.

Några kommuner har gjort förfrågningar om möjligheten att starta EG-anpassade nationella program. Kommunerna hade då tänkt sig att som behörighetskrav ställa att de sökande skall ha vissa språkkunskaper. Vidare finns det kommuner som på försök bedriver undervisning helt på t.ex. engelska i vissa klasser. De kan då behöva ställa krav på att den sökande har vissa färdigheter i undervisningsspråket. Någon möjlighet

för regeringen att medge att kommunerna får ställa upp sådana förkunskapskrav finns inte.

Prop. 1991/92:157

Jag anser att det bör finnas en möjlighet för kommunerna att ge en specialiserad undervisning av den typ som jag nu har gett exempel på och att kommunerna då skall kunna ställa krav på vissa förkunskaper. Om en kommun vill att hela undervisningen skall ges på ett främmande språk skall denna typ av profilering kunna ske och då avse ett nationellt program. Om det däremot rör sig om någon annan typ av profilering bör kommunerna kunna anordna en lokal gren och för denna gren undantagsvis få ställa krav på förkunskaper. När det gäller de nationellt fastställda grenarna bör det, utom när hela undervisningen anordnas på ett främmande språk, inte vara möjligt att ställa krav på förkunskaper utöver dem som lagen ställer upp i dag. Möjlighet bör sålunda ges för regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer att, när det gäller lokala grenar eller utbildningar på främmande språk, bestämma att särskilda krav på förkunskaper får ställas upp.

Jag vill här även ta upp en fråga som gäller den interkommunala ersättningen för elever som går en Rh-anpassad utbildning. De svårt rörelsehindrade ungdomarna har enligt 5 kap. 28 § skollagen rätt till utbildning på ett nationellt program på en gymnasieskolan med Rh-anpassad utbildning. Eftersom hemkommunen är skyldig att bekosta utbildning för alla ungdomar i kommunen, är den även skyldig att bekosta den speciella utbildning de svårt rörelsehindrade ungdomarna enligt lagen har rätt till. Denna specialutbildning anordnas för närvarande endast i tre kommuner, Stockholm, Göteborg och Umeå. För att det klart skall framgå av lagen att hemkommunerna är skyldiga att betala interkommunal ersättning till den kommun som anordnar denna typ av specialutbildning föreslår jag att ett förtydligande görs i 5 kap. 24 § skollagen. Det bör i detta sammanhang observeras att regeringen enligt 5 kap. 25 § skollagen får fastställa att extra ersättning skall utgå när det gäller bl.a. svårt rörelsehindrade elever samt fastställa hur stor denna ersättning skall vara.

Min bedömning: Kompletteringskurser av det slag som i propositionen Växa med kunskaper tänktes kunna ersätta tredje året på ett nationellt program införs inte.

Skälen för min bedömning: I propositionen Växa med kunskaper (prop. 1990/91:85) tog min företrädare upp möjligheten för en elev att i stället för det tredje året på ett nationellt program gå en teoretisk kompletteringskurs med humanistisk/samhällsvetenskaplig, naturvetenskaplig/teknisk eller merkantil inriktning. Enligt min uppfattning finns det ingen anledning att konstruera fasta kompletteringskurser av detta slag. Om en elev vill läsa en sådan kombination av ämnen som skulle ha varit möjlig med en kompletteringskurs, kan eleven välja att i stället gå på ett specialutformat program.

10 Lanthushållsskolor

Mitt förslag: De lanthushållsskolor som i dag anordnar kortare konsumtionsutbildningar kan inte med landsting som huvudman inordnas i det offentliga utbildningssystemet utan ett direkt avsteg från den beslutade gymnasiereformen. Utbildningarna har dock sitt värde för att främja goda hushållningskunskaper och för att bevara kulturarv och traditioner. Det ankommer på huvudmännen att finna lämpliga former för att bevara skolorna.

Statsbidrag för dessa skolor bör övergångsvis få utgå i särskild ordning från de medel som avsätts för sektorsbidraget.

Skälen för mitt förslag: Det finns i dag två fristående samt ett litet antal landstingskommunala lanthushållsskolor. Vissa av de landstingskommunala skolorna har utbildning på sådana studievägar som kommer att ersättas av naturbruksprogrammet. Dessa skolor kommer således även i fortsättningen att ha en roll i det offentliga skolväsendet. Några få skolor har emellertid i likhet med de båda fristående skolorna endast kortare utbildningar om högst två terminer inom konsumtionsområdet. För dessa utbildningar finns ingen motsvarighet i den reformerade gymnasieskolan. De berörda skolorna har i ett antal sammanhang under den senaste tiden aktualiserat frågan om hur de skall kunna inordnas i utbildningssystemet.

De tre landstingskommunala lanthushållsskolor, som har uteslutande konsumtionsutbildningar, har sammanlagt ca 200 elever. Det är Ryssby lanthushållsskola med Kronobergs läns landsting som huvudman, Lanthushållsskolan Bräkne-Hoby med Blekinge läns landsting som huvud-

man och Axelwoldskolan med Malmöhus län landsting som huvudman. De båda fristående skolorna, Vackstanässkolan och Apelrydsskolan, har sammanlagt ca 100 elever.

De beslut som riksdagen fattade våren 1991 i anledning av propositionen Växa med kunskaper innebär att de landstingskommunala skolorna endast får anordna utbildning i gymnasieskolan på omvårdnadsprogrammet och naturbruksprogrammet. I propositionen anger min företrädare: "Landstingskommunerna bör inte ha rätt att anordna utbildning på andra program än de nämnda. En sådan begränsning i landstingskommunernas rätt svarar i huvudsak mot nuvarande ordning." Enligt riksdagens beslut får dock landstingen fortsätta med utbildningar inom andra områden än naturbruk och omvårdnad förutsatt att utbildningen i fråga före den 1 juli 1992 stod öppen för sökande från hela landet och förblir det. Till specialkurser får elever tas in senast läsåret 1994/95.

Samtliga kurser som de landstingskommunala lanthushållsskolorna anordnar inom konsumtionsområdet är specialkurser. Detta innebär således att de landstingskommunala skolorna enligt riksdagens beslut inte kan anordna dessa efter den 1 juli 1995. Däremot kan primärkommuner efter överenskommelse utnyttja lanthushållsskolorna för delar av ett utbildningsprogram för sina ungdomar. I propositionen nämns t.ex. möjligheten att anordna delar av individuella program på lanthushållsskola. Detta blir möjligt även med de förändringar jag i dag föreslagit.

Riksdagen uttalade vidare att det inte bör finnas några hinder för att anordna grenen Storhushåll inom Hotell- och restaurangprogrammet vid landstingskommunal gymnasieskola/lanthushållsskola om kommunen så beslutar. I sådana fall skulle således lanthushållsskolorna - om än på primärkommunernas villkor - ingå i utbildningssystemet. Jag kan dock inte se hur detta i praktiken kommer att kunna leda till några bestående fördelar för lanthushållsskolorna.

Svaret på frågan om hur de landstingskommunala lanthushållsskolorna med uteslutande konsumtionsutbildningar skall kunna inordnas i det offentliga skolväsendet måste mot denna bakgrund bli att detta inte är möjligt utan att göra ett direkt avsteg från den reform av gymnasieskolan som riksdagen beslutade våren 1991.

Till den problembild för lanthushållsskolornas framtid jag här redovisat skall läggas det förhållandet att statsbidraget för gymnasial utbildning sedan den 1 juli 1991 ges som ett finansiellt stöd till alla primärkommuner och inte såsom tidigare i form av riktade statsbidrag till den huvudman som anordnar utbildningen.

De båda fristående skolorna, Vackstanässkolan och Apelrydsskolan får såsom tidigare statsbidrag direkt till huvudmannen. De restriktioner om vilka utbildningar som får anordnas av landsting gäller inte de fristående skolorna. En framtida lösning för Ryssby lanthushållsskola, lanthushållsskolan Bräkne-Hoby och Axelwoldskolan skulle kunna vara en omvandling till fristående skolor. Jag är för min del beredd att i positiv anda pröva ansökningar till regeringen om statsbidrag som fristående

de skola från dessa skolor. En sådan omvandling måste emellertid i första hand övervägas av skolornas nuvarande huvudmän. Andra alternativ kan kanske också komma i fråga. I avvaktan på att huvudmännen bestämmer sig för den långsiktiga framtiden för skolorna anser jag att de övergångsvis bör få bidrag i särskild ordning från de medel som avsätts för sektorsbidraget till skolan.

Jag vill här också kort beröra det utbildningsutbud som lanthushållsskolorna har.

Det är viktigt att ungdomar får kunskaper om kostens betydelse för hälsan och om hushållsekonomi. Det sker i dag genom hemmens försorg, genom barnomsorgen och genom den undervisning grundskolan erbjuder.

Att unga människor som vill få mer fördjupade hushållskunskaper ges möjlighet att studera vid lanthushållsskolorna finner jag vara mycket värdefullt. Dessa skolor har även stor betydelse som förvaltare av kulturarvet på hushållsområdet och på närliggande områden, såsom det textila. I denna rationella tid är det angeläget att också slå vakt om våra historiska traditioner. Den miljö som lanthushållsskolorna erbjuder har också visat sig positiv så till vida att många ungdomar med bristande självkänsla eller en negativ inställning till studier där har blivit stimulerade till en nystart.

11 Avgifter

Mitt förslag: Kommuner och landsting ges möjlighet att ta ut ansökningsavgifter när det gäller gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning i komvux. Avgiften skall återbetalas i vissa fall.

Motsvarande möjligheter öppnas för styrelserna för statens skolor för vuxna.

Skälen för mitt förslag: I 11 kap. 5 § skollagen (1985:1100) föreskrivs att utbildningen i komvux skall vara avgiftsfri för eleverna. Motsvarande gäller övrig utbildning inom det offentliga skolväsendet. Detta innebär att några anmälningsavgifter eller avgifter för att täcka administrativa kostnader inte får tas ut (jfr prop. 1990/91:85, s. 137 f).

Motsvarande föreskrift finns beträffande utbildningen vid statens skolor för vuxna (SSV) i 6 § lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna.

Skolstyrelsen i Stockholm har aktualiserat frågan om en ändring av skollagen som skulle göra det möjligt att ta ut anmälningsavgifter av sökande till komvux. Syftet är att komma till rätta med de problem som uppstår genom att vissa vuxna, som intagits till en kurs, aldrig infinner sig till kursstarten eller hoppar av kursen nästan omedelbart. Reserver har ofta svårt att börja studera om de får kallelse så sent.

Fr.o.m. den 1 juli 1992 är det en rättighet att delta i grundläggande vuxenutbildning för de vuxna som uppfyller kraven för sådan utbildning. Kommunerna har motsvarande skyldighet att anordna utbildning. Den som vill delta skall anmäla det. När det gäller gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning föreligger inte samma rätt till utbildning. Kommunen skall sträva efter att erbjuda gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning som svarar mot efterfrågan och behov. Den som vill delta skall ansöka om det hos styrelsen för utbildningen i sin hemkommun. Om ansökan avser en utbildning som en annan kommun eller ett landsting anordnar, skall styrelsen skyndsamt sända ansökan vidare till den kommunen.

Då det kan antas att en ansökningsavgift skulle medverka till att de problem skolstyrelsen i Stockholm pekat på minskar, bör skollagen ändras så att det blir möjligt att ta ut ansökningsavgifter. Avgiften skall ha karaktären av vad som i vissa fall brukar kallas för depositionsavgift. Den skall återbetalas till den som inte tas in och till den som genomför kursen och får betyg. Detta bör leda till att flera vuxna som verkligen vill delta i en viss utbildning får möjlighet att göra det. Eftersom grundläggande vuxenutbildning är en rättighet, anser jag emellertid att avgifter inte skall få tas ut av dem som anmäler sig till sådan utbildning. Ändringen av skollagen bör därför gälla enbart gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning.

Kommunerna och landstingen bör i huvudsak själva få bestämma enligt vilka grunder ansökningsavgifter skall tas ut. Avgifterna skall dock vara skäligen och får enligt allmänna kommunalrättsliga principer inte överstiga huvudmannens självkostnader.

Vid SSV finns i huvudsak samma slag av utbildning som i komvux. Även där bör motsvarande möjlighet öppnas att ta ut ansökningsavgifter.

Jag förordar därför att lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna ändras så att styrelsen för respektive skola får besluta att ta ut ansökningsavgifter för kurser som motsvarar gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Samma principer beträffande avgiftens storlek och återbetalning av avgifter bör gälla för dessa skolor som för komvux.

För riksdagens information vill jag också redovisa mina bedömningar när det gäller avgifter i samband med prövning för att få betyg efter självstudier.

I grundskolan, gymnasieskolan och komvux kan särskild prövning och fyllnadsprövning förekomma i stort sett i alla kurser och ämnen. I förordning (1991:1124) om avgifter för prövning inom det offentliga skolväsendet finns föreskrifter om att huvudmannen får ta ut avgift av den som vill genomgå prövning i grundskolan, gymnasieskolan eller komvux. Avgiften får inte sättas högre än 150 kronor. Avgiften tillfaller huvudmannen enligt 15 kap. 6 § skollagen.

Det förekommer att kommuner tvekar att ta emot dem som vill gå upp i prövning. Detta gäller främst frivilliga utbildningar. Ett skäl kan vara att kommunen inte anordnar utbildning i det aktuella ämnet och

därför saknar lärare som kan genomföra prövningen. Ett annat skäl kan vara att prövningen är dyr att genomföra jämfört med den avgift som får tas ut.

I dag kan inte alla vuxna, som vill gå i komvux, tas in. Samtidigt har behörighetskraven för tillträde till högskolan skärpts. I detta läge är det viktigt att inte hindra dem som kan läsa in en kurs på egen hand eller t.ex. via studiecirkclar att också få ett betyg, om de så vill. Jag kommer inom kort att föreslå regeringen att - inom ramen för bemyndigandet i 15 kap. 1 § första stycket skollagen - ålägga kommunerna att inom sin gymnasieskola och komvux anordna prövning i sådana ämnen/kurser som förekommer i kommunens gymnasieskola eller komvux. För att inte ekonomiska överväganden skall försvåra för kommunerna att genomföra prövningar eller försena dem, bör kommunerna och landsingen få ta ut skäligen avgifter för det arbete som prövningar medför. Denna rätt bör gälla hela det offentliga skolväsendet.

Även vid SSV kan prövning förekomma i alla ämnen/kurser som förekommer vid skolan. Styrelsen har motsvarande rätt att ta ut avgift för prövningar. Avgiften för prövningar vid SSV tillfaller nu staten enligt 7 § lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna.

Det finns också en föreskrift att den som har deltagit i distansutbildning vid SSV får genomgå prövning gratis en gång vid SSV. Flertalet åker av allt att döma ändå inte till SSV utan genomgår prövningen vid komvux på hemorten.

Jag förordar att även styrelserna för SSV får frihet att bestämma om skäligen avgifter för prövningar och att de själva får bedöma, om prövningar i vissa fall skall genomföras utan avgift.

12 Kompetensinriktad vuxenutbildning genom studieförbund

Prop. 1991/92:157

Mitt förslag: Studieförbunden bör, utan att statsbidraget påverkas, få möjlighet att anordna undervisning som både till form och arbetssätt motsvarar den som anordnas inom det offentliga skolväsendet och högskolan.

Skälen för mitt förslag: Kursutbudet i studieförbundens studiecirklar och det som finns inom komvux är redan i dag likartat i vissa delar. Den kunskap som förmedlas i en studiecirkel eller i en komvuxkurs är också i många fall likvärdig även om studierna är upplagda på skilda sätt och deltagarna kan ha vitt skilda mål med sina studier.

Utbildningen inom gymnasieskolan, komvux och högskolan är kursplanebunden och leder till formell kompetens. Enligt 5 § tredje stycket förordningen (1991:977) om statsbidrag till folkbildningen skall undervisningen i ett studieförbund anordnas så att den till form och arbetssätt tydligt skiljer sig från den som anordnas i det offentliga skolväsendet och högskolan. För studiecirkelverksamhet finns inga centralt fastställda kursplaner och deltagarna erhåller inga kompetensgivande betyg efter avslutad kurs. Även om den studiecirkelverksamhet som bedrivs inom studieförbunden inte formellt är kompetensinriktad ger den givetvis kunskaper, som ofta kan motsvara dem som ges inom andra studieformer. För deltagare som deltagit i en studiecirkel och som önskar få ett kompetensbevis finns möjlighet att genomgå särskild prövning inom det offentliga skolväsendet.

Det råder i dag en samstämmighet i synen på behovet av livslångt lärande. De förändringar och den förnyelse som vårt samhälle ständigt genomgår, får till följd att det är allt viktigare att individerna breddar, fördjupar och förnyar sina kunskaper inom skilda områden. För den enskilda människan gäller detta såväl i hennes roll i arbetslivet som för hennes olika roller utanför arbetet. Den utbildning som är önskvärd i det enskilda fallet kan erhållas på skilda sätt. En del väljer att söka kunskaper på egen hand, medan andra väljer att studera i mer organiserade former. För dem som vill bedriva vuxenstudier, som leder fram till formell behörighet, parallellt med sitt yrkesarbete kan det vara svårt att finna en utbildning som i tid och rum passar in. Studieförbunden fyller här en viktig funktion.

Studieförbunden karaktäriseras av flexibla organisationer och arbetsformer. Dessutom har många av dem lokala avdelningar på ett stort antal orter i landet. Som ett led i att öka möjligheterna till kunskapsspridning och kunskapsutveckling är det, enligt min mening, viktigt att även när det gäller kompetensinriktad utbildning ta till vara den kapacitet som studieförbunden förfogar över. Studieförbunden kan härigenom, inom sina respektive verksamhetsområden, utveckla och upprätthålla

aktiviteter som har sin motsvarighet i det vuxenutbildningsutbud som det offentliga skolväsendet erbjuder. För dem som önskar delta i kompetensinriktade vuxenstudier ökar utbudet på utbildningsanordnare och det blir även möjligt att välja mellan offentliga och enskilda anordnare av utbildning.

Föreskriften att undervisningen inom studieförbund måste skilja sig till form och arbetssätt från den som anordnas i det offentliga skolväsendet och högskolan för att statsbidrag skall kunna utgå försvårar för studieförbunden att erbjuda utbildning som siktar till kompetens. Enligt min mening bör detta villkor inte längre gälla för studieförbundens verksamhet. Förutsättningen är dock att sådan kompetensinriktad utbildning som jag i det tidigare beskrivit och som ges i studiecirkeleform inte får vara av sådan omfattning att det går ut över studieförbundens folkbildande verksamhet. Jag kommer att med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen i detta avseende.

För folkhögskolorna bör nu gällande villkor däremot kvarstå.

Den möjlighet som på detta sätt ges till studieförbunden innebär inte ett intrång på det fria och frivilliga folkbildningsarbetet utan öppnar en möjlighet för studieförbunden att därutöver erbjuda undervisning som såväl till form som arbetssätt motsvarar den som anordnas i det offentliga skolväsendet. Studieförbundens verksamhet skall således även i fortsättningen karaktäriseras av ett fritt och frivilligt folkbildningsarbete. Det innebär att det vare sig är nödvändigt eller önskvärt att ställa den kompetensinriktade delen av studieförbundens verksamhet under tillsyn m.m. av en statlig myndighet. Respektive studieförbund har självt att ta ställning till hur den kompetensinriktade studiecirkelverksamheten skall utformas. Mitt förslag innebär således enbart att studieförbunden även ges rätt att, inom ramen för den statsbidragsberättigade verksamheten, anordna utbildning som har sin motsvarighet i det offentliga skolväsendet och högskolan.

Under beredningen av frågan om att öka möjligheterna för studieförbunden att anordna kompetensinriktad utbildning har jag övervägt vilka konsekvenser det skulle få om studieförbunden även gavs rätt att utfärda kompetensgivande betyg efter avslutad kurs. En fördel med ett sådant förfarande skulle vara att de studerande då kunde få sina kompetensbevis utan att behöva vända sig till en offentlig instans. Det finns å andra sidan mycket som talar emot en sådan ordning. Riksdagen beslöt under föregående riksmöte att avveckla den detaljreglering som tidigare har gällt för folkbildningen. Den frihet och det ansvar för folkbildningsverksamheten som nu råder för anordnarna har, enligt vad jag har erfarit, blivit mycket uppskattad. Om studieförbunden skulle ges rätt att utfärda betyg skulle denna del av verksamheten bli föremål för tillsyn och en relativt omfattande reglering. Enligt min mening bör detta undvikas, varför jag har funnit att prövningen av de studerandes kompetens liksom tidigare bör förbehållas dem som står under direkt statlig tillsyn, dvs. det offentliga skolväsendet.

Eftersom jag anser det vara viktigt att den som vill ha ett kompetensgivande betyg ges möjlighet att få ett sådant har jag, som jag tidigare redogjort för, för avsikt att senare föreslå regeringen att utfärda föreskrifter som, så långt det går, garanterar möjligheten för enskilda att genomgå särskilt anordnade provningar i gymnasieskolan eller inom komvux.

Jag vill i detta sammanhang även erinra om bestämmelsen i 11 kap. 6 § skollagen (1985:1100) om kommuners och landstings rätt att uppdra åt andra att anordna komvux. Jag avser senare att föreslå regeringen att meddela föreskrifter om att t.ex. ett studieförbund eller en folkhögskola får ges ett sådant uppdrag. När ett sådant uppdrag getts, har kommunen det övergripande ansvaret för att utbildningen genomförs i enlighet med de bestämmelser som gäller för komvux.

13 Behörighet för lärare

Mitt förslag: Uppgiften enligt 2 kap. 4 § skollagen att förklara annan högskoleutbildning i huvudsak motsvara svensk eller nordisk lärarutbildning skall i fortsättningen fullgöras av statens skolverk.

Skälen för mitt förslag: Enligt huvudregeln i 2 kap. 4 § första stycket skollagen (1985:1100) gäller som villkor för att få anställas som lärare i det offentliga skolväsendet utan tidsbegränsning att den sökande antingen har genomgått svensk eller därmed jämställd nordisk lärarutbildning med huvudsaklig inriktning mot den undervisning anställningen avser eller har genomgått annan högskoleutbildning som av universitets- och högskoleämbetet förklarats i huvudsak motsvara sådan lärarutbildning.

I propositionen om vissa förändringar av myndighetsstrukturen inom högskole- och studiestödsområdena m.m. (prop. 1991/92:76) har regeringen föreslagit att universitets- och högskoleämbetet läggs ner den 1 juli 1992. Därefter bör enligt min mening uppgiften att lämna sådana förklaringar som avses i 2 kap. 4 § första stycket skollagen fullgöras av statens skolverk. Verket har ansvar för bl.a. uppföljning och utvärdering av det offentliga skolväsendet och har då också anledning att se på hur bestämmelserna om behörigheten tillämpas. Därmed faller det naturligt för verket att också ge den service för skolhuvudmännen som ligger i att bedöma likvärdigheten mellan reguljära lärarutbildningar och andra akademiska utbildningar.

I propositionen (1991/92:75) om lärarutbildning m.m. har regeringen föreslagit att olika vägar till läraryrket öppnas. Gedigna ämneskunskaper som inhämtats på olika sätt skall kompletteras med en praktisk-pedagogisk utbildning på ca 40 poäng. Den praktisk-pedagogiska utbildningen utgör den egentliga lärarutbildningen och skall genomgå av alla blivande lärare oavsett bakgrund. Om riksdagen antar detta förslag,

kommer behovet av förklaringar enligt 2 kap. 4 § skollagen att minska. Det får sålunda anses klart att de som har antagits till och genomgått den praktiskt-pedagogiska utbildningen sammantaget har fått en reguljär lärarutbildning. Sådana förklaringar som avses i 2 kap. 4 § första stycket 2 skollagen kommer då främst att behöva ges för utländska lärarutbildningar. Den servicemyndighet för högskolan som enligt förslaget i proposition 1991/92:76 skall inrättas den 1 juli 1992 torde få kompetens på det här området och därmed i viss omfattning kunna bistå skolverket med bedömningar av utländska högskoleutbildningar.

Förslaget medför en ändring av den berörda paragrafen.

Prop. 1991/92:157

14 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag har anfört har inom utbildningsdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i skollagen (1985:1100),
2. lag om ändring i lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna.

15 Specialmotivering

15.1 Förslag till ändring i skollagen

2 kap. Den kommunala organisationen för skolan

4 §

För att få anställas som lärare i det offentliga skolväsendet utan tidsbegränsning skall den sökande uppfylla ett av följande krav:

1. Sökanden har genomgått svensk eller därmed jämställd nordisk lärarutbildning med huvudsaklig inriktning mot den undervisning anställningen avser.

2. Sökanden har genomgått annan högskoleutbildning som av statens skolverk förklarats i huvudsak motsvara sådan lärarutbildning som avses under 1.

Om det saknas sökande som uppfyller kraven enligt 1 eller 2, men det finns särskilda skäl att anställa någon av de sökande utan tidsbegränsning, får sådan anställning ändå komma till stånd, i fall den sökande har motsvarande kompetens för den undervisning som anställningen avser och det dessutom finns skäl att anta att sökanden är lämpad att sköta undervisningen.

Bestämmelsen är behandlad i den allmänna motiveringen (avsnitt 13).

3 §

Utbildningen i gymnasieskolan skall utgöras dels av utbildning på nationella program, som omfattar tre årskurser, dels av utbildning på specialutformade program, som också omfattar tre årskurser, dels av individuella program.

Inom de nationella programmen kan finnas olika grenar. Grenarna kan vara nationellt eller lokalt fastställda. Regeringen får meddela närmare föreskrifter om grenarna.

I första stycket har den ändringen gjorts att utbildningen i gymnasieskolan kan utgöras av, förutom utbildning på ett nationellt program, antingen av utbildning på ett specialutformat program eller på ett individuellt program. Det specialutformade programmet skall i likhet med det nationella programmet omfatta tre årskurser. Något sådant krav finns inte för det individuella programmet. Vad de olika utbildningarna syftar till framgår för de nationella programmen av 4 § och för övriga program av 13 §.

4 §

De nationella programmen skall vara grund för fortsatt utbildning på högskolenivå och för yrkesverksamhet.

Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning på de nationella programmen (timplaner) framgår av bilaga 2. Ytterligare föreskrifter om timplaner får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får vidare meddela föreskrifter om avvikelser från timplanerna när det gäller elever med handikapp och elever med behov av mindre studiekurs.

Varje kommun skall informera om de nationella programmen och om möjligheterna att få utbildning på specialutformade eller individuella program.

I andra stycket har den ändringen gjorts att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får, förutom ett bemyndigande att meddela ytterligare föreskrifter avseende timplanerna, ett bemyndigande att meddela avvikelser från timplanen i vissa specificerade fall. Bemyndigandet att meddela avvikelser från timplanerna kan användas för att medge att vissa elever läser s.k. mindre studiekurs, vilket innebär att eleven inte läser alla ämnen som enligt timplanen skall ingå på programmet. Vidare kan avvikelser göras för handikappade elever och i det fallet kan det bli aktuellt att tillåta att eleverna läser ett mindre antal timmar i ett speciellt ämne.

I tredje stycket har endast den följdändringen gjorts att det specialutformade programmet tagits in. Kommunens skyldighet att informera om all den utbildning som finns inom gymnasieskolan är oförändrad.

5 §

Varje kommun är skyldig att erbjuda utbildning på nationella program för samtliga de ungdomar i kommunen som avses i 1 § första stycket förutsatt att de

1. har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och
2. inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning.

Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval av nationella program. Antalet platser på de olika programmen och deras grenar skall anpassas med hänsyn till elevernas önskemål.

Erbjudandet skall avse utbildning som anordnas inom kommunen eller i en annan kommun eller ett annat landsting i enlighet med samverkansavtal. Två eller flera kommuner som gemensamt erbjuder en utbildning på ett nationellt program bildar ett samverkansområde för den utbildningen. Kommuner som har slutit samverkansavtal med ett landsting om en viss utbildning bildar ett samverkansområde för den utbildningen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får bestämma att särskilda krav på förkunskaper skall gälla för lokala grenar eller utbildningar på främmande språk.

I paragrafen har införts ett *fjärde stycke*. I det stycket har det införts en möjlighet för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att, när det gäller lokala grenar eller utbildningar på främmande språk, föreskriva att de sökande skall ha vissa förkunskaper. En möjlighet att besluta i det enskilda fallet föreligger också. Det bör påpekas att för de nationellt fastställda grenarna skall endast de krav på förkunskaper som framgår av paragrafen kunna ställas, dvs. krav på slutförd sista årskurs i grundskolan, om det inte är en utbildning på främmande språk. Vilka typer av förkunskapskrav det kan vara fråga om har behandlats i avsnitt 8.

6 a §

När en kommun erbjuder utbildning på ett nationellt program får kommunen också erbjuda garanti för att eleven vid senare grendelning tas in på en viss gren inom programmet. Detsamma gäller om ett landsting erbjuder utbildning på ett nationellt program.

Regeringen får föreskriva att en sådan garanti skall ges inom vissa program.

Av *första stycket* framgår att en kommun eller ett landsting som erbjuder utbildning på nationella program får ge eleverna en garanti att de senare tas in på en viss gren. Något tvång att ge en sådan garanti föreligger inte enligt föreskrifterna i detta stycke. Huvudmannen kan själv bestämma att ge en garanti för vissa grenar men inte för andra.

Givetvis får huvudmannen begränsa sin grengaranti till ett visst antal platser och vid konkurrens får då urval ske bland dem som konkurrerar om garantiplatserna. Grengarantin har behandlats i avsnitt 4.1.

I *andra stycket* ges ett bemyndigande för regeringen att föreskriva att grengaranti obligatoriskt skall ges inom ett eller flera särskilt utpekade program.

Erbjudande om utbildning på specialutformade eller individuella program

13 §

Varje kommun är skyldig att erbjuda gymnasieutbildning i form av specialutformade program eller individuella program för de ungdomar i kommunen som avses i 1 § och som inte har tagits in på något nationellt program. I fråga om elever från särskolan gäller skyldigheten dock endast individuella program och endast om eleven vid prövning enligt 6 kap. 7 § inte tas emot i särskolan, därför att eleven bedöms kunna gå i gymnasieskolan.

Ett specialutformat program bör i fråga om utbildningens nivå motsvara ett nationellt program och därmed kunna ligga till grund för fortsatt utbildning på högskolenivå eller för yrkesverksamhet.

Ett individuellt program kan

1. syfta till att stimulera eleven att senare gå över på ett nationellt program eller ett specialutformat program,
2. göra det möjligt för ungdomar att förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan,
3. avse utbildning för udda yrken och
4. möta speciella behov hos eleven.

Utbildningen på ett specialutformat eller ett individuellt program skall följa en plan, som skall fastställas av styrelsen för utbildningen. I fråga om sådana individuella program som avses i tredje stycket 2 får regeringen föreskriva att utbildningen i skolan skall omfatta minst vissa av de ämnen som anges i timplanerna i bilaga 2.

Ändringen i *första stycket* är en följdändring till att den utbildning som tidigare har benämnts individuellt program har delats upp i två delar nämligen specialutformat program och individuellt program. För elever som vid prövning har ansetts inte behöva gå i särskolan har kommunen också en skyldighet att erbjuda utbildning. Denna utbildning skall erbjudas i form av en utbildning på ett individuellt program. Inom det programmet kan kommunen anordna en utbildning som är anpassad för den enskilde eleven.

Av *andra stycket* framgår att det specialutformade programmet bör motsvara ett nationellt program. Det skall således, vilket också framgår av 3 §, vara treårigt. Det skall också ge allmän behörighet för högskolestudier. Det specialutformade programmet skall därmed innehålla samma kärna av ämnen som ett nationellt program. Det som skiljer ett specialutformat program från ett nationellt program är att det specialutformade inte är fastställt av statsmakterna utan att det är eleven som tillsammans med kommunen gör upp en plan för det. Ett specialutformat

program kan exempelvis vara en kombination av flera nationella program.

Av *trede stycket* framgår vilka typer av utbildningar som kan rymmas inom det individuella programmet. Det kan vara fråga om en utbildning som syftar till att stimulera eleverna att senare gå över på ett nationellt program eller ett specialutformat program. Exempel på sådana utbildningar är invandrarkurser och olika kurser för att komplettera för de elever som t.ex. inte har slutfört sista årskursen i grundskolan. Ett individuellt program kan också göra det möjligt för ungdomar att förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan. De ämnen som avses är alla eller vissa av de s.k. kärnämnen. Det individuella programmet kan även omfatta utbildningar för de ungdomar som vill utbilda sig till ett ovanligt yrke. Inom det individuella programmet kan även speciella kombinationer av utbildningsinsatser och uppföljningsinsatser, dvs. moment av vägledning, utbildning och arbete (ungdomsplats), finnas. Det individuella programmet har behandlats i den allmänna motiveringen under avsnitt 6.

Av *fjärde stycket* framgår i konsekvens med vad som hittills har föreskrivits att utbildningar som avses i denna paragraf skall följa en plan. Vidare har tillfogats ett bemyndigande för regeringen att föreskriva vilka ämnen som måste erbjudas när det gäller sådana individuella program som är avsedda att förenas med yrkesutbildning. Det innefattar en rätt för regeringen att fastställa vad som alltid måste ingå samt en rätt att föreskriva vad som därutöver skall erbjudas eleverna.

14 §

Regeringen får föreskriva att vissa utbildningar skall utgöra specialutformade eller individuella program som står öppna för sökande från hela landet.

Här har endast den följdändringen gjorts att även specialutformade program nämns. Både specialutformade och individuella program rymms i vad som tidigare benämndes individuella program.

16 §

Den som har tagits in på ett nationellt program i gymnasieskolan och påbörjat det, har rätt att fullfölja sin utbildning på det programmet i kommunen eller inom samverkansområdet eller, om utbildningen har ett landsting som huvudman, inom det landstingsområdet. Detta gäller även om de förhållanden som låg till grund för mottagandet ändras under studietiden.

Dessa bestämmelser gäller också i fråga om utbildning på en viss gren, om eleven har tagits in på ett program och därvid getts garanti för att senare bli intagen på den grenen.

Genom bestämmelsen i *andra stycket* ges den elev som har tagits in på ett program och påbörjat utbildningen samt fått en garanti att kom-

ma in på en viss gren i årskurs 2 en rätt att fullfölja sin utbildning på den aktuella grenen. Eleven å sin sida är däremot inte formellt bunden att hålla sig till den garanterade grenen. I mån av plats kan en elev, som har fått en grengaranti, byta till en annan gren. En annan sak kan vara att antalet lediga platser kan bli tämligen begränsat inom program där grengarantier har getts.

20 §

Den som har påbörjat en utbildning på ett specialutformat eller ett individuellt program i en kommun har rätt att fullfölja programmet enligt den plan som fanns när utbildningen inleddes.

Om eleven har medgivit att programmet ändras, har han rätt att fullfölja utbildningen på det ändrade programmet.

I första stycket har endast den följdändringen gjorts att rätt att fullfölja utbildningen enligt den plan som har gjorts upp gäller både för utbildningen på ett specialutformat program och på ett individuellt program. Detta innebär inte någon ändring i sak eftersom båda dessa utbildningar kunde ingå i ett individuellt program i den tidigare bemärkelsen.

24 §

I fall som avses i 22 och 23 §§ är dock hemkommunen inte skyldig att betala ersättning, om det är fråga om ett nationellt program eller gren av sådant program som kommunen själv erbjuder, utom då eleven har tagits emot med stöd av 8 § tredje stycket 1 och 3 eller 29 §.

I paragrafen har det tillägget gjorts att hemkommunerna är skyldiga att betala interkommunal ersättning när det gäller utbildning för svårt rörelsehindrade elever på en sådan gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som tar emot sökande från hela landet.

26 §

Regeringen får föreskriva om skyldighet för hemkommunerna att betala ersättning till den anordnande kommunen för sådan utbildning som avses i 9 och 14 §§. Regeringen får vidare föreskriva om sådan skyldighet för hemkommunerna när det gäller sådana individuella program som avses i 13 § tredje stycket 2.

I paragrafen har lagts till en bestämmelse om rätt för regeringen att bestämma om interkommunal ersättning också när det gäller sådana individuella program som är avsedda för ungdomar som vill förena en anställning som syftar till en yrkesutbildning med studier i gymnasieskolan. Bemyndigandet gör det möjligt bl.a. att utfärda bestämmelser, som innebär att lärlingar kan få sin gymnasieutbildning i den kommun där de har sin lärlingsanställning, oavsett vilken hemkommun de har.

5 §

Utbildningen i komvux skall vara avgiftsfri för eleverna, om inte annat följer av 21 a § eller 15 kap. 6 §.

Såvitt gäller läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförliga hjälpmedel som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får huvudmannen bestämma att hjälpmedlen skall anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar huvudmannens anskaffningskostnader.

I övrigt skall hjälpmedel som används i komvux tillhandahållas utan kostnad för eleverna, om inte något annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen.

I första stycket har tagits in en hänvisning till de undantag från principen om avgiftsfri utbildning i komvux som finns i 21 a §, såvitt gäller ansökningsavgifter, och i 15 kap. 6 §, såvitt gäller särskilt anordnade provningar.

Kostnader

21 a §

Huvudmannen får, när det gäller gymnasial vuxenutbildning, ta ut ansökningsavgift av den som ansöker om att få delta i utbildningen.

Avgiften skall vara skälig.

Ansökningsavgift, som har tagits ut enligt första stycket, skall betalas tillbaka

1. om den sökande inte kommer in på den kurs som avgiften avser, eller

2. om den sökande slutför och får betyg från den kurs som avgiften avser.

Bestämmelsen utgör ett undantag från den princip om avgiftsfri utbildning i komvux som anges i 5 §.

I första stycket anges huvudmannens rätt att ta ut ansökningsavgifter när det gäller gymnasial vuxenutbildning. Kostnadsregeln finns närmare motiverad i den allmänna motiveringen (avsnitt 11).

Av andra stycket framgår att avgiften skall vara skälig. Huvudmannen bestämmer enligt vilka grunder avgiften skall utgå, men en avgift får enligt allmänna kommunalrättsliga principer inte överstiga huvudmannens självkostnader.

I tredje stycket anges i vilka fall som ansökningsavgiften skall betalas tillbaka till en sökande.

Av 2 § tredje stycket följer att bestämmelsen också gäller för den som söker till en påhyggnadsutbildning.

6 §

Utbildningen i statens skolor för vuxna skall vara avgiftsfri för eleverna, om inte annat följer av 7 och 8 §§.

Såvitt gäller läroböcker, skrivmateriel, verktyg, skyddskläder och andra därmed jämförliga hjälpmedel, som varje elev har för eget bruk och behåller som sin egendom, får styrelsen bestämma att hjälpmedlen skall anskaffas av eleverna själva på egen bekostnad eller erbjudas mot avgifter som högst motsvarar statens anskaffningskostnader. Styrelsens beslut enligt första meningen får inte överklagas.

I övrigt skall hjälpmedel som används i statens skolor för vuxna tillhandahållas utan kostnad för eleverna, om inte något annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen.

I *första stycket* har tagits in en hänvisning till de bestämmelser som anger undantagen från principen om avgiftsfri utbildning i statens skolor för vuxna.

7 §

Styrelsen får, när det gäller utbildning som motsvarar gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning inom komvux, ta ut ansökningsavgift av den som ansöker om att få delta i utbildningen.

Avgiften skall vara skälig.

Ansökningsavgift, som har tagits ut enligt första stycket, skall betalas tillbaka

1. om den sökande inte kommer in på den kurs som avgiften avser, eller

2. om den sökande slutför och får betyg från den kurs som avgiften avser.

Styrelsens beslut i fråga om ansökningsavgifter får inte överklagas.

Bestämmelsen, som har sin motsvarighet i 11 kap. 21 a § skollagen när det gäller gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning inom komvux, finns närmare motiverad i den allmänna motiveringen (avsnitt 11). Se även specialmotiveringen till 11 kap. 21 a § skollagen.

Det är styrelsen för en statens skola för vuxna som beslutar om avgift skall tas ut. Styrelsens beslut får inte överklagas.

16 Hemställan

Prop. 1991/92:157

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att dels anta förslagen till

1. lag om ändring i skollagen (1985:1100),
2. lag om ändring i lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna,
- dels godkänna vad jag förordat om
3. benämning på grenar (avsnitt 4.2),
4. bestämmelserna i anslutning till minsta garanterad undervisningstid (avsnitt 7),
5. statsbidrag till vissa lanthushållsskolor (avsnitt 10),
6. ändrade grunder för folkbildningsrådets fördelning av statsbidrag (avsnitt 12).

Jag hemställer vidare att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om kompletteringskurser (avsnitt 9).

17 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anfört för de åtgärder och de ändamål som föredraganden har hemställt om.

Innehållsförteckning

Prop. 1991/92:157

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	3
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 26 mars 1992	11
1 Inledning	11
2 Några utgångspunkter för den fortsatta utvecklingen av gymnasial utbildning	11
3 Nya läroplaner och kursplaner	16
4 Vissa frågor beträffande grenar i gymnasieskolan	18
4.1 Möjlighet att ge en grengaranti	18
4.2 Benämning på grenar m.m.	20
5 Möjlighet till mindre studiekurs på de nya programmen i gymnasieskolan	21
6 Specialutformade program, individuella program och utbildning för lärlingar	23
6.1 Specialutformade program och individuella program	23
6.2 Utbildning för lärlingar	27
7 Bestämmelser i anslutning till minsta garanterad undervisningstid	30
8 Bemyndigande för regeringen m.m.	31
9 Kompletteringskurser	33
10 Lanthushållsskolor	33
11 Avgifter	35
12 Kompetensinriktad vuxenutbildning genom studieförbund	38
13 Behörighet för lärare	40
14 Upprättade lagförslag	41
15 Specialmotivering	41
15.1 Förslag till ändring i skollagen	41
15.2 Förslag till ändring i lagen (1991:1108) om statens skolor för vuxna	48
16 Hemställan	49
17 Beslut	49